

**OSUDOVÝ
OMYL
GENERÁLA
VLAŠOVA**

KAREL RICHTER

K A R E L R I C H T E R

**OSUDOVÝ
OMYL
GENERÁLA
VLASOVA**

NAKLADATELSTVÍ
EPOCHA

Copyright © Karel Richter, 2010, 2019
Cover © Lukáš Tuma, 2019
Cover Illustration © Václav Vomáčka, 2019
Czech Edition © Nakladatelství EPOCH, Praha 2010, 2019

ISBN 978-80-7557-177-9 (print)

ISBN 978-80-7557-688-0 (ePub)

ISBN 978-80-7557-689-7 (mobi)

ISBN 978-80-7557-690-3 (pdf)

OBSAH

Křížovatky	7
Bitva u Moskvy	31
Katastrofa na volchovské frontě	69
Bilance minulosti	121
Ve službách vojenské propagandy	137
Úskalí dilemat	159
Čekání na úsvit	203
Kolísavé naděje	217
Čas pohrom.	239
Spolky s ďáblem	261
Opožděné vítězství	291
Zrod první divize	331
Co přinese budoucnost?	381
Pražské intermezzo	401
Konec všech nadějí.	441
Epilog	465
Soudní proces	471
Důstojnické hodnosti Ruské osvobozené armády, wehrmachtu a Zbraní SS	491
Prameny a literatura.	492

KŘIŽOVATKY

Stalo se to v srpnu 1941, poblíž Mogileva, zhruba dva měsíce po vypuknutí války. Na štáb velitele týlového prostoru skupiny armád Mitte generála pěchoty hraběte Maxe von Schenckendorffa přivedli sovětského důstojníka, který prohlásil, že ho posílá major Ivan Kononov, velitel 436. pluku 155. střelecké divize. Odevzdal generálovi dopis, v němž Kononov nabízel, že přejde se svými vojáky na německou stranu pod podmínkou, že mu bude umožněno bojovat proti bolševismu. Generál už poznal obětavost a statečnost rudoarmějců. Majorova nabídka ho překvapila. Vzkázal, že souhlasí.

Major Ivan Nikitič Kononov, osmatřicetiletý donský kozák, absolvent vojenské akademie, člen strany od roku 1927, účastník finské války, nositel Řádu rudého praporu, nařídil svým vojákům, kteří jako zadní voj kryli ústup divize, aby nastoupili do čtverců po rotách a praporech.

„Vojáci!“ zvolal, „rozhodl jsem se přejít na druhou stranu fronty. Konečně se nám kozákům nabízí příležitost postavit se proti bolševismu, který pošlapal staletá kozácká práva. Kdo z vás chce jít se mnou, ať vystoupí a zařadí se vpravo. Nikoho nenutím. Každý ať se rozhodne podle své vůle.“

Řady se rozhlučely. Někteří smýšleli stejně jako Kononov. Jizvy na duších z dob občanské války a kolektivizace se jim ještě nezhojily. Skrytá nenávisť vyvěřela. Plukovní komisař Pančenko byl zděšen. Někteří váhali: odejít, nebo zůstat? Jejich morálka byla po zmatcích a strážních uplynulých týdnu otřesena. Pochybnosti jim hryzaly v mozku. Sovětský svaz se hroutí, má cenu ještě bojovat? Nebude přece jen lepší přidat se k vítězům a obnovit s jejich pomocí staré pořádky, které bolševici zrušili?

Většina pluku nakonec přešla 22. srpna 1941 s majorem Kononovem na německou stranu. Prozatím byli umístěni ve zvláštním zajateckém táboře, zřízeném v bývalé zbrojní továrně v Osinovce.

Schenckendorff si dal zavolat Kononova: „Co vás přimělo k tomuto rozhodnutí?“

„Jsem kozák a nenávidím bolševismus,“ odpověděl Kononov vášnivě. „Chci bojovat proti Stalinově vládě.“

Schenckendorff si zvědavě prohlížel ramenatého muže ve vyrudlé gymnastorce a v jezdeckých kalhotách zasunutých do zaprášených holínek.

„Chtěl jsem přejít frontu už loni ve Finsku, ale nebyla příležitost, až teď...“ ozval se Kononov do ticha. „Nejsem sám, kdo takhle uvažuje.“

Generál se zamyslel. Co s těmi lidmi? Operační důstojník major von Kraewel se přimlouval: „Kononov žádá, abychom mu umožnili bojovat. Chce postavit kozácký pluk. Myslím, že by se mu měla dát příležitost.“

Generál mlčky přikyvoval. Sám o tom uvažoval již delší dobu. Kozáci budou jistě bojovat jako čerti. Spálili za sebou mosty, nic jiného jim nezbývá. Proč nešetřit drahocennou německou krev?

„Zkusme to,“ řekl, „zorganizujeme z nich jezdecký pluk. Nasadíme ho zatím k ochraně silničních a železničních spojů. Uvidíme, jak se budou činit. Kononova můžeme povýšit na podplukovníka a udělat ho velitelem. Kozáci mu důvěřují.“

„Ano, pane generále,“ souhlasil vřele von Kraewel. „To je výtečné řešení. Kononov bude jistě spolehlivě plnit svůj úkol.“

Během několika týdnů vznikl kozácký jezdecký pluk 600 pod velením podplukovníka Kononova. Podle Schenckendorffových předpokladů ve strážní službě vynikal mimořádnou horlivostí.

Nebyl to zdaleka jediný případ, kdy německým okupantům nabízeli své služby zapřísáhlí odpůrci komunismu. Patřil k nim i Bronislav Kaminskij, okresní starosta v Lokoti. Nejenže se s vervou ujal správy kraje, zorganizoval zásobování a uvedl do chodu školství, ale navíc na vlastní pěst postavil oddíly vyzbrojené sovětskými zbraněmi. V okolí Lokotě, městečka ležícího na východním okraji brjanských lesů, tvrdě zlikvidoval partyzánské skupiny, které se tu soustřeďovaly.

Kaminskij hořel nesmiřitelnou nenávistí ke všemu, co bylo sovětské. Před lety ho orgány NKVD zatkly a poslaly na dlouhou dobu do trestaneckého tábora na Sibiř. Trest mu byl po nějakém čase změněn na nucený pobyt v Lokoti. Příchod Němců uvítal Kaminskij jako osvobození a ochotně se jim upsal tělem i duší.

Velitel německé 2. tankové armády generál Rudolf Schmidt, který se doslechl o Kaminského iniciativě, vysoce ocenil jeho zásluhy, pozval ho do svého štábu a o své vůli, aniž kohokoliv požádal o souhlas, svěřil mu správu dalších okresů. Přiznal mu přitom titul generálmajora s pravomocí

organizovat v jeho rozlehlé správní oblasti vlastní armádu pod názvem Ruská osvobozenecké lidová armáda (RONA). Poskytl mu pro ten účel kořistní sovětskou výzbroj včetně dělostřelectva a tanků. Novopečený generál Kaminskij, opojený strmým vzestupem své moci, založil i vlastní politickou stranu s programem, který byl zmatenou směsí fašismu a socialismu. Generál Schmidt, jenž v Kaminském spatřoval svůj vlastní úspěch, snaživě sepsal v září 1941 memorandum *O možnostech potírání bolševického odporu zevnitř*. Podrobně v něm vyložil své zkušenosti z Lokotě. Nedočkal se však žádného ocenění. Nadřízené instance jeho spisu nevěnovaly pozornost.

Přibližně v téže době skupina aktivistů, která se ujala městské správy ve Smolensku, vypravila deputaci k veliteli skupiny armád Mitte polnímu maršálu Fedoru von Bockovi. S hlubokými úklonami a s poníženou zdvořilostí představitelé města odevzdali maršálovi cenný dar, historické dělo Napoleonovy armády. Zároveň požádali o doručení pozdravné petice vůdci německého národa Adolfu Hitlerovi. Obsahovala žádost, aby ve Smolensku byla ustavena vláda Rusů, kteří jsou připraveni spolu s německými jednotkami bojovat proti Stalinově vládě.

Maršál, který nevynikal žádným zvláštním politickým rozhledem, petici odeslal do vůdcova hlavního stanu, aniž se zajímal o její vyřízení. Neměl konečně ani čas zjišťovat, kde uvázla odpověď nejvyšších míst. Začala bitva u Moskvě a polní maršál von Bock měl plnou hlavu jiných starostí.

Jeho operační důstojník plukovník Henning von Tresckow však hned při návštěvě představitelů smolenské městské správy uložil hejtmanu Wilfriedu Strik-Strikfeldtovi, tlumočnickovi přidělenému štábu skupiny armád, aby zpracoval návrh organizace ruské osvobozenecké armády. V říjnu 1941 ho spolu se zpravodajským důstojníkem Rudolfem-Christoffem von Gersdorffem předložil maršálovi. Plán počítal s dvousettisícovou ruskou armádou bez letectva, přičemž pro jistotu vždy za třemi ruskými divizemi měla být rozmístěna jedna divize německá. Plán současně doporučoval uznat smolenskou protibolševickou vzdorovládu.

Vrchní velitel pozemního vojska polní maršál Walther von Brauchitsch postoupil plán polnímu maršálu Wilhelmu Keitlovi. Čas plynul, odpověď nepřicházela. Smolenská městská správa ji marně urgovala. Teprve

v polovině listopadu přišlo z hlavního stanu Keitlovo rozhodnutí: „Politické věci zásadně skupině armád nepřísluší.“ Hejtman Strik-Strikfeldt, pětáctýřicetiletý baltský Němec, kdysi chodil do gymnázia v Petrohradě a za první světové války sloužil jako mladý důstojník v carské armádě. Ovládal tedy dokonale ruský jazyk. Mezi válkami pracoval v Rize jako zástupce britské průmyslové firmy. Po připojení baltských republik k Sovětskému svazu přesídlil do Německa. Pro své jazykové znalosti byl povolán do armády k tlumočnické práci. Nenáviděl bolševismus, ale měl upřímně rád Rusy. Bylo mu proto velice trapně, když smolenským radním překládal slova náčelníka štábu pozemního vojska generála Hanse von Greiffenberga, který jim s diplomatickými kličkami sděloval, že jejich žádost se dosud zkoumá na nejvyšších místech. Rusům bylo vidět na očích, že pochopili, o čem jde. Němci jejich žádost odmítají. Ani velkorysý německý dar, dodávka léků pro smolenskou nemocnici, nezmírnil roztrpčení jejich mluvčího, který nakonec prohlásil: „Vaše vláda zřejmě ještě nepochopila vážnost situace.“

Měl pravdu. Nacističtí bonzové vskutku ještě nic nechápali. Koncem prosince 1941 odjela na východ první skupina úředníků Rosenbergova ministerstva pro obsazená východní území, aby od armády převzala správu některých okupovaných oblastí. Úředníky, kterým se pro jejich nové žlutohnědé uniformy začalo přezdívat zlatí bažanti, přijal před odjezdem sám jejich nejvyšší představený, říšský ministr Alfred Rosenberg. Pronesl k nim řeč: „Jedete jako představitelé německého národa do oblastí východu, dobytých německým vojákem. Setkáte se tam s velkými problémy, s nouzí a hladem, v nichž žije obyvatelstvo. Nepřistupujte k tomu všemu z našeho, německého hlediska. To je zvláštní svět. My si musíme uvědomit, že ruský člověk je zvíře, byl jím a zůstal. Bolševici z něho udělali pracující zvíře. Vy ho musíte donutit, aby pracoval ještě více. Musí být tažným dobytčetem při budování velikého německého impéria. Uvidíte tam utrpení. Ruský člověk rád trpí. To je zvláštní rys jeho patologické duše, který ukázal světu jejich spisovatel Dostojevskij. Vy musíte dát Rusům vždycky pocítit, že jste představiteli panského národa.“

Okupanti nedocenili skutečnost, že tisíce, ba statisíce sovětských lidí, roztrpčených a znechucených Stalinovou tyraní, vzhlížely v prvních

týdnech a měsících války k Němcům s nadějí. Kolchozníci říkali: „Ech, co! Bude aspoň pořádek. Horší než bolševici Němec určitě nebude. Hlavně když dá lidem půdu, a pak už to půjde.“

I mezi zajatci, rozčarovanými neschopností vojenského velení, se šířily protisovětské nálady. Ti otřesení, zbědovaní chlapi byli dokonce schopni odpustit Němcům bezohledné zacházení. Svědčí o tom zážitky jednoho z nich: „Bylo mi až protivné dívat se na naše vojáky, většinou to byli záložáci, starší chlapi, s jakým obdivem čučeli na každého německého vojáka, který šel kolem. Bylo nás za drátem na šedesát tisíc. Pod širým nebem. Lilo jako z konve, člověk se neměl kam schovat. A ti naši fotři sedí v hloučcích u ohniček a slyším, jak vykládají: Copak Němec mohl vědět, že nás bude tolik, aby pro nás nachystal vyhráté kvartýry? Ten má, kamarádíckové, všechno do puntíku napřed spočítaný. S čím nepočítal, to holt není přichystaný.“

První den, to musím říct, nám vůbec nedali najíst, ale našinci hned měli pohotové vysvětlení: Němci teď mají plno jiných starostí než jak nám nacpat břicha. Počkáme, kamarádi, trochu toho hladu vydržíme... Když uběhl druhý den a my jsme zase nedostali ani kůrku, opět se našli dobráci, kteří pro to měli omluvu: Němci nás tak vedou ke kamarádství. Vědí, že někomu zbyly suchary, někomu kousek chleba, a tak chtějí, abysme na sebe nebyli jako psi, jak to bylo za bolševiků, a bratrsky se rozdělili.

Když se kolem nás německý frajtr hnál s holí v ruce za jedním ze zajatců, který se provinil, už nevím čím, ozývalo se z našich řad: Jo, kamarádi, Němci nejsou bolševici. Ti nás, panečku, naučí pořádku. Berou všechno, jak se patří...

Věřte mi, takhle to šlo čtrnáct dní, totiž chci říct, že jsme neměli ani kus střechy nad hlavou, ani ždíbec chleba. V té době už z našeho tábora denně odváželi do hromadného hrobu takové dvě tři stovky lidí. I tohle se našinci snažili všelijak vysvětlovat a omlouvat. Za měsíc nás z celého tábora zbylo pár tisíc kostlivců...

Po porážce německých armád u Moskvy došlo k řadě změn na vysokých velitelských místech wehrmachtu. U skupiny armád Mitte nahradil von Bocka maršál Günther von Kluge. Ten měl pro politiku ještě méně

pochopení než von Bock. Často si v užším kruhu opatrně zahuboval na hlavní stan, ale neodvažoval se otevřeně vzdorovat jeho příkazům. Nevynikal přitom ani nijak zvlášť pevným charakterem. Všechno, co se u skupiny armád podnikalo za zády vrchního velení, muselo se mu opatrně servírovat s ujištěním, že jde o čistě vojenskou nezbytnost.

Ale ona to skutečně byla vojenská nezbytnost, co způsobilo, že v rozporu s pohrdavým vztahem pravověrných nacistů k národům Východu přibývalo v jednotkách wehrmachtu dobrovolníků z řad sovětských válečných zajatců, zběhů i civilistů. Uplatňovali se na frontě jako řidiči, řemeslníci, vozkové, nosiči munice, strážní...

Podplukovník Reinhard Gehlen, šéf zpravodajského oddělení Cizí armády-Východ při vrchním velitelství pozemního vojska, o tom hovořil s majorem generálního štábu Heinzem Herrem, který byl k jeho oddělení přidělen pro svou znalost ruštiny. Přijal ho ve své pracovně v jednom z dřevěných baráků vrchního velitelství pozemního vojska v lese poblíž Angerburgu u Mauersee (dnes polské Węgorzewo) 21. dubna 1942 a s překvapivou otevřeností ho zasvěcoval do poměrů.

„Takových lidí máme už v armádě na dvě stě tisíc. Někteří se k nám dávají, aby unikli smrti v zajateckých táborech, někteří z vypočítavosti a někteří z přesvědčení, protože nenávidí komunisty, léta svou nenávisť skrývali a teď se domnívají, že jim dopomůžeme k lepšímu životu. Desetitisíce těchto lidí nosí německé uniformy, dali jsme jim zbraně. Konaají strážní službu, pronásledují partyzány, dokonce bojují na frontě a ne zrovna špatně.“

„Opravdu?“ žasl Heinz Herre, štíhlý třicátník s jemným, inteligentním obličejem. „To jsem nevěděl.“

„Jak byste to mohl vědět?“ usmál se Gehlen. „Vždyť i naše vrchní velitelství pozemního vojska se tváří, že o tom neví. Před vrchním velitelstvím wehrmachtu se to musí tajit. Vtip je v tom, že my ty lidi prostě potřebujeme. Sovětské Rusko porazíme, jen když získáme masy ruského obyvatelstva na svou stranu. Jde o to, jestli se nám podaří přesvědčit o tom naše velení.“

Herre měl o čem přemýšlet. Prodělal tažení v Polsku, ve Francii, v Jugoslávii. Horoval pro vůdce. Ale na východní frontě, kde jako operační

důstojník 49. horského sboru prožil těžké boje za sovětské zimní ofenzivy, z něj nadšení vyprchávalo. Cítil, že v soukolí něco skřípe. Byl svědkem krutostí, kterých se na obyvatelstvu dopouštěli esesmani a příslušníci Sicherheitsdienstu. Když poblíž města Stalino (dnes Doněck) navštívil zajatecký tábor, otrásl jím pohled na vyhladovělé ubožáky. Uvědomil si rozhořčeně: Rozséváme nenávist. Teď mu Gehlen potvrdil, co napadlo i jeho samého: Takhle se nedá zvítězit.

Také generál Max von Schenckendorff, velitel týlových oblastí skupiny armád Mitte, dospěl k závěru, že nezávisle na tom, kdo přišel s nápadem verbovat ruské Hilfswillige, pomocné dobrovolníky, do wehrmachtu, je jich velice zapotřebí. V rozhovoru s operačním důstojníkem skupiny armád plukovníkem Tresckowem si pochvaloval: „Vypadá to dobře. První prapory se už stabilizují. Některé se osvědčily v boji. Požadavky na doplňky rostou. Rozhodl jsem se v Bobrujsku postavit z Rusů náhradní prapor, ze kterého bude brzy pluk. V Orše hodláme zřídit přijímací tábor, kde nejdříve dobrovolníky soustředíme, aby se trochu zotavili z těch zajateckých lágrů... Ale je tu otázka. Jak dlouho se nám Rusové budou hlásit, když pořádáme hony na obyvatelstvo a násilím je odvážíme na práci? Jako dobytek!“ Generál se na chvíli odmlčel. „Takhle je všechny ženeme Stalinovi do náruče.“

„Ano, jistě,“ přisvědčil plukovník Tresckow, „měli bychom jim něco slíbit. Dát jim nějakou ideu.“

Co vlastně Rusům říkat? Co jim slíbovat? To byl problém, na který už delší dobu narážela skupina speciální propagandy, utvořená v rámci propagandistického oddělení vrchního velitelství branné moci. Sídlila ve starém domě na Viktoriastrasse 10 v Berlíně. Jejím úkolem bylo vést psychologickou válku proti Sovětskému svazu. Šéf skupiny plukovník Hans Martin sice neuměl ani slovo rusky, ale byl zkušeným publicistou, vynikal zdravým úsudkem, organizačními schopnostmi a citlivým vztahem k podřízeným. Kromě specialisty na problémy psychologické války plukovníka dr. Blaua mu podléhal ještě hejtman Nikolaus von Grote, baltský Němec, který zamlada sloužil v carské armádě a platil za znalce sovětských poměrů. Tento pohledný muž s narudlými světlými vlasy se pilně pustil do práce s předpokladem, že ve válce proti Sovětskému

svazu půjde o osvobození Ruska od bolševické tyranie. V tomto duchu se také stylizovaly propagandistické plakáty, letáky, brožury. Vyznívaly tak i rozhlasové relace v jazycích národů Ruska: „Vítejte německé vojáky jako osvoboditele od Stalinovy zvůle! Pryč s politickými komisaři, bolševiky, straníky a komsomolci! Pozvedněte se proti svým utlačovatelům! Hodina osvobození se blíží!“

Sám šéf propagandy plukovník Hasso von Wedel však brzy Groteho vyvedl z omylu: „Propaganda je propaganda, ale skutečné cíle války na Východě nemají s nějakým osvobozením nic společného.“

Grote to vzal rozmrzele na vědomí. Nezdálo se mu, že lež je dobrá propaganda. Téhož názoru byl i nadporučík Eugen Dürksen, který doplnil skupinu těsně před vypuknutím války na Východě. Narodil se v Rusku a měl stejně jako Grote vyvinutější cit pro životní problémy této velké země. Do skupiny byl dodatečně začleněn i ruský emigrant Alexandr Stepanovič Kazancev.

To byl zajímavý člověk. Narodil se roku 1908 v Čeljabinsku. Za občanské války se jako chlapec ocitl s rodiči mezi uprchlíky, kteří z Vladivostoku odpluli do Šanghaje. Později se rodina usadila v Jugoslávii, kde mladý Kazancev absolvoval ruský Kadetský korpus. Vzdělání si doplnil studiem právních věd na bělehradské univerzitě. Po nocích přitom hrál v orchestru strunných nástrojů, aby si vydělal na živobytí. Hlavu měl plnou úvah o budoucnosti Ruska. Hluboké znechucení konzervatismem bělogvardějských emigrantských kruhů ho v roce 1930 přivedlo mezi stoupence Viktora Bajdalakova, který založil novou politickou organizaci Narodno-trudovoj Sojuz (NTS). Kazancev se ujal redigování jejího časopisu *Ogni*. Později vedl redakci ústředního listu *Za Rossiju*. Byl to mimořádně schopný novinář s pronikavou inteligencí, velkým vzděláním a politickým rozhledem. Byl nepřítelem Stalina, ale žádnou spásu neviděl ani v Hitlerovi. Horoval pro demokratické Rusko.

Když Němci vpadli do Sovětského svazu, chtěl se dostat na okupované sovětské území a šířit tu ideje NTS. Odjel do Německa, aby získal povolení, uvázl však v Berlíně. Po poradě s vedením organizace vstoupil do služeb propagandistického oddělení wehrmachtu s úmyslem skrytě pracovat pro NTS. Jeho pracovišti na Viktoriastrasse se říkalo laboratoř.

Z celé východní fronty se sem dopravovaly balíky ukořistěných písemností, časopisů, novin i knih. Ve sklepních prostorách budovy se jich vršily stohy a Kazancev, kterého vždycky ráno benevolentní strážný vypouštěl dovnitř, sedal v přiděleném kumbálku u psacího stolu, otvíral balík za balíkem a všechno, co v nich bylo, četl, vyhodnocoval a třídil.

Úmorná práce, ale Kazanceva bavila. Pronikal tak do podstaty sovětských poměrů, poznával komunistickou ideologii a ujasňoval si přitom, jak je třeba působit na ruské lidi, co jim říkat, jaká slova volit. Bylo to pro něj důležité, neboť se podílel i na sestavování ruských letáků a redigování různých propagačních textů. Dozvídal se všelicos, co mu pak vrtalo hlavou. Třeba příběh zajatého Leningraďana: „Boj utichl... Konečně se k nám přiblížili němečtí vojáci. Bože, jací to jsou krásní, elegantní a báječní lidé. Zapalují si voňavé cigaretky, nabízejí i nám. Beru si jednu a nechávám si ji na památku na tento den – den, kdy jsem se podruhé narodil...“

Některé zprávy nasvědčovaly, že mezi lidem byl obdiv k Němcům nezřídka vystřídán procitnutím do surové skutečnosti. V kterési vesnici německý poddůstojník vyvlekl za vousy starého hospodáře na dvůr a žádal máslo a sádlo. Vesničan vrtěl hlavou, že sám nic nemá. Němec mu pohrozil bitím.

„Tak bij!“ vykřikl vzpurně děda a Němec ho zlostně udeřil pěstí. Staroch, kterého úder srazil k zemi, vstal, utřel si krev a zvedl hlavu.

„Ještě mě uhod!“

Němec nechápal. „Warum? Proč?“

„Za to, že jsem vás vítal.“

Kazancev o těchto případech otevřeně hovořil se svým nadřízeným, hejtmanem Korfem. Ten zasmušile pokyvoval hlavou. Narodil se v Rusku. Za první světové války bojoval v řadách ruské armády, vysloužil si dokonce dva georgijevské kříže za statečnost. Po revoluci se v Pobaltí přihlásil do boje proti bolševikům. Uznával, že Německo se na dobytém území dopouští hrozných chyb.

„Ano, nezbytnost zásadních změn ve východní politice je pro mnohé z nás Němců naprosto zřejmá. Bohužel my nepatříme zatím k těm, kteří o těchto otázkách rozhodují. Fakt je, že naše vojska narážejí na rostoucí

odpor Rudé armády. Myslíte, Kazanceve, že se to dá vysvětlit těmihle chybami?“

„Špatná východní politika je jeden faktor, ale je tu i druhý. Probouzí se ruské národní uvědomění.“

„Ale proč se neprojevuje spíš odporem proti sovětské vládě?“

„Proč? Mnoho lidí je proti bolševismu, ale pokládá ho za vnitřní chorobu organismu, který si musí léčit sami.“

V boční části budovy přidělené skupině speciální propagandy bylo několik místností vyhrazeno jako ubikace pro válečné zajatce, které si skupina vyhledávala v zajateckých táborech, aby od nich získávala informace a využívala jich k nejrůznějším propagandistickým účelům. Byl to nápad von Groteho a plukovník Martin ho plně podpořil. Někteří ze zajatců si chodili ke Kazancevovi vypůjčovat knížky a trochu si popovídat. Všichni šmahem nenáviděli bolševiky a hledali pomoc u Němců.

„Němci jsou pečliví, důkladní,“ chválil je Vasilij Ivanovič Popov, který se s Kazancevem sblížil tak, že se stal jeho pomocníkem.

„Můžeme se od nich učit. Samozřejmě, dělají sem tam hlouposti, ale to přejde, člověk je musí pochopit – válku nemohou vést v rukavičkách, to by ji taky mohli prohrát, ne?“ Kazancev mlčel. Rád si s Popovem povídal, ale na tuhle věc se díval trochu jinak. Přesně mu kápl do noty zasmušilý kapitán, který také zašel na kus řeči.

„O bolševicích mi nemusí nikdo nic vyprávět, vím své. Zatkli mě při té čistce kvůli Tuchačevskému. Čtyři roky mě drželi ve vězení. Vidíš?“ Kapitán poodhrnul ret a odhalil široké mezery v dásních. „Vyrazili mi skoro všechny zuby. Zpřeráželi mi žebra. Příznej se! Příznej se! K čemu jsem se měl přiznat, když jsem nic neudělal? Těm holomkům vůbec nešlo o to, jestli jsem něco udělal nebo ne, chtěli ze mě za každou cenu vymlátit to přiznání. Postavil jsem si hlavu. Ať mě třeba utlučou, ale abych se jim přiznával k něčemu, co jsem neudělal, to teda ne! Když viděli, že se mnou nehnu, napařili mi deset let nucených prací na Sibiři. Jako kdyby mě odsoudili na smrt. To málokdo přežil. Jenže vypukla válka a najednou potřebovali důstojníky, a tak si na nás vzpomněli. Odvezli mě do Moskvy. Tam už nás takových bylo víc. Žádné promiňte, byl to

omyl, o tom se s námi nikdo nebavil. Dali nám jednoduše uniformy a šupem nás poslali na frontu. Ale tam jsem brzy poznal, že mě enkávédisti hlídají. Bylo to v Bělorusku. Naše jednotka se dostala do obklíčení. Mě enkávédisti hned zatkli, nasadili mi pouta a chtěli mě letadlem dopravit do Moskvy. Vtom se objevili Němci. Poručík enkávédista mě chtěl zastřelit, ale trefil mě jenom do nohy, podruhé už to nestačil zmáchnout. Němci ho zlikvidovali, a zachránili mi tak život. Měl bych jim být vděčný. Ale nejsem, příteli. V zajateckém lágru jsem viděl, že umějí taky dělat pěkná svinstva. Jedno ti povím, všechno je to stejná pakáž, komunisti jako nacisti. Komunisti jsou, pravda, větší svině, nacisti o něco menší, ale celkem vzato to vyjde nastejno. Hubit by je bylo třeba, hubit jako krysy, jedny jako druhé...”

Kazancev pohlédl ke dveřím, jestli jsou zavřené, a naklonil se důvěrně ke kapitánovi.

„Souhlasím,“ řekl tiše, „ale kdo se ujme tak závažné operace?“

„Hm,“ zamružel kapitán, „v tom je ten zakopanej pes! Asi nikdo. Měli bychom to udělat my Rusové, lid, jenže... nemáme na to dost sil, to je to.“

Vojenské oddělení propagandy se snažilo využít všeho, co mohlo podlomit bojovou morálku nepřitele. Získávání sovětských zajatců ke spolupráci bylo přitom důležitou složkou pracovní náplně této instituce. Ne že by v tomto směru nedosáhla žádných úspěchů, ale po pravdě řečeno, dosud se jí nepoštěstila skutečně parádní trefa do černého.

V srpnu 1941 shazovala německá letadla nad sovětskými zákopy letáky německé speciální propagandy. Rudoarmějci, kteří je zvedli, nechtěli věřit svým očím. Na letáku byla fotografie Stalinova syna v rudoarmějském plášti bez distinkcí ve společnosti německých důstojníků. S ohromením četli: „Starší syn Josifa Stalina Jakov Džugašvili, zajatý v červenci 1941 pod Vitebskem německou armádou, přešel na naši stranu. Vojáci, následujte jeho příkladu! Vzdávejte se!“

Leták působil jako bomba. Německá speciální propaganda se mohla radovat z úspěchu. Ale nedokázala ho korunovat důkazem Jakovovy zrady. Osmnáctého července 1941 nadporučíka Džugašviliho vyslýchali ve štábu skupiny armád. Otázky a odpovědi se zapisovaly do protokolu.

„Vzdal jste se dobrovolně, nebo vás zajali násilím?“

„Dobrovolně ne. Zajali mne násilím. 16. července byla naše jednotka obklíčena... Otevřeně řečeno, byl bych se zastřelil, kdybych včas pocho-pil, že jsem od svých plně izolován.“

„Považujete zajetí za potupu?“

„Ano, je to potupné...“

„Mluvil jste s otcem na samém počátku války?“

„Ano, naposledy 22. června.“

„Co vám řekl otec při loučení 22. června?“

„Řekl: Jdi a bojuj!“

„Myslíte si, že vaše vojska mají šanci zvrátit tuto válku?“

„Osobně se domnívám, že válka bude pokračovat.“

„A co se stane, když brzy dobudeme Moskvu, přinutíme vás k útěku a vaši zemi podrobíme své nadvládě?“

„Nedovedu si to představit.“

Nabízeli mu, že může napsat pár řádek své ženě Julii nebo třeba i otci. Odmítl. Přemlouvali ho, aby promluvil do rozhlasu. Jeho odpověď zněla: „Ne, nikdy!“

Ani obratný zpravodajec hejtman Wilfried Strik-Strikfeldt nepřiměl Jakova Džugašviliho k povolnosti. V přátelsky laděném rozhovoru se mu snažil vysvětlit, v čem spočívá drtivá převaha Německa nad Sovětským svazem. Džugašvili se pohrdavě usmál:

„Vy se na nás díváte doslova jako na primitivní ostrovary z jižních moří, ale já, který jsem ve vaší moci, nevidím jediný důvod vzhlížet k vám zdola nahoru.“

„To znamená, že nevěříte ve vítězství Německa?“

„Ne, nevěřím!“

Nadporučík Džugašvili, který byl poté převezen do Berlína a dán pod dohled gestapa, se nedal zlomit ani sliby, ani domluvami, ani hrozbami. Začátkem roku 1942 byl uvržen do koncentračního tábora Hammelburg XIII B.

Skupina speciální propagandy, která se pídila mezi sovětskými zajatci po nějaké význačné osobnosti ochotné ke spolupráci, splakala v tomto případě nad výdělkem.

V zajateckém táboře se ocitl i generálporučík Michail Fjodorovič Lukin. V tragických červencových dnech roku 1941, když dezorientované a rozprášené jednotky Rudé armády v panice a nepředstavitelných zmatcích ustupovaly před tankovými a motorizovanými kolonami nepřítele bleskově pronikajícími do sovětského vnitrozemí, byl jmenován velitelem všech vojsk v prostoru Smolenska s úkolem rozhodnými protiútoky zastavit postup nepřítele a vrhnout jej zpět. Nejenže se mu daný úkol nezdařilo splnit, ale i přes pohružky vojenským tribunálem, který nešetřil rozsudky smrti, byl nucen se podvolit nezbytnosti dalšího ústupu, aby zabránil úplnému obklíčení a zničení svých zdecimovaných vojsk. U Vjazmy je však nepřítel uzavřel v kotli a v urputných bojích, které vzplanuly při pokusu o proražení německé obkličovací fronty, byl generál těžce raněn a padl do německého zajetí. V německé polní nemocnici mu lékaři museli amputovat pravou nohu a málem přišel i o ruku, jejíž zranění se nakonec vyhojilo, ale zanechalo trvalé následky. Během rekonvalescence v zajateckém táboře pro vyšší důstojníky a generály v Zittenhorstu se nijak netajil svými zásadními výhradami ke Stalinovi a k sovětskému režimu. Ostře kritizoval stalinskou vládu teroru, násilnou kolektivizaci a bezuzdné čistky v armádě. Německým zpravodajským důstojníkům, kteří ho vyslýchali, otevřeně přiznal, že vždycky měl nemalé kádrové potíže pro své nepolitické postoje. Zároveň však odsuzoval i německé násilí v Rusku. Bylo pro něj důvodem k tomu, aby odmítal jakkoli spolupracovat s německou armádou.

Nicméně mnozí zajatí sovětsští generálové zastávali názor, že miliony sovětských občanů jsou připraveny se zbraní v ruce aktivně se zapojit do boje s komunismem.

V říjnu 1941 generál Dmitrij Jefimovič Zakutnyj, velitel 21. střeleckého sboru, sdělil veliteli zajateckého tábora, že z deseti sovětských generálů umístěných v tomto táboře je zcela jistě osm ochotno účastnit se boje proti komunismu. Kromě sebe jmenoval Truchina, Blagověščenského, Jegorova, Kulikova, Tkačenka, Zybina, Alaverdova. Devátým byl podle něho s největší pravděpodobností ještě velitel 5. armády generálporučík Michail Ivanovič Potapov.

V urputných bojích počátečního období války, kdy se četné sovětské jednotky dostaly do obklíčení, padly do německých rukou desetitisíce

zajatců, mezi nimi i řada generálů. Jedním z nich byl generálmajor Pavel Grigorevič Ponědělin. Jeho 12. armáda na začátku srpna 1941 se společně s 6. armádou generálporučíka Ivana Nikolajeviče Muzyčenko srdnatě bila v obklíčení. Sedmého srpna se štáb dostal do léčky. Generála Ponědělina, když vystřílel všechny náboje, Němci násilím odvěkli. Do zajetí padl i velitel 13. sboru armády generál Nikolaj Kuzmič Kirillov, kterého v boji zblízka omráčili úderem do hlavy.

Němečtí propagandisté si stejně jako v případě nadporučíka Džugašviliho pospíšili pořídit fotografie zajatých generálů jakoby v přátelských rozhovorech s německými důstojníky a hned se tiskly letáky, které měly deprimovat sovětské vojáky v přední linii.

Rozkaz sovětského hlavního stanu z 16. srpna 1941 číslo 270, podepsaný J. V. Stalinem, sice obvinil Ponědělina, že „neprojevil nezbytnou vytrvalost a vůli k vítězství a podlehl panice, projevil zbabělost a vzdal se nepříteli, dezertoval,“ a o N. K. Kirillovovi tvrdil, že „dezertoval z bojiště a vzdal se nepříteli“, ale nebyla to pravda. Ani jeden z těchto generálů se nedopustil toho, co se mu kladlo za vinu, a oba shodně dali přednost koncentračnímu táboru před nabízenou spoluprací se skupinou speciální propagandy Oberkommanda der Wehrmacht.

Do domu na Viktoriastrasse přivezli majora Fjodorova, letce, který byl zajat u Leningradu. Prohlašoval rezolutně: „Jsem komunista. Nečekejte ode mne, že vám budu v něčem nápomocen.“

Zato v případě majora Golovina, náčelníka štábu jednoho sovětského armádního sboru, měl plukovník Martin i jeho důstojníci dojem, že konečně našli vhodnou osobu.

„Nemám koneckonců nic proti spolupráci s vámi, pokud jde o odstranění Stalina, ale pod jednou podmínkou.“

„Vyslovte ji,“ vyzval ho plukovník, připraven vyhovět.

Major mu pohlédl zkoumavě do očí:

„Musím mít jistotu, že bude vytvořen ruský stát s volnějším režimem, ale v nezmenšených hranicích.“

Němečtí důstojníci upadli do rozpaků. Z jejich úhybných slovních manévrů major pochopil, že mu požadovanou jistotu dát nemohou. Ze spolupráce sešlo.

Začátkem ledna 1942 na jednom z úseků fronty u Leningradu přešel k Němcům v doprovodu dvou kapitánů vojenský inženýr 1. stupně, který se představil jako Ivan Ivanovič Ivanov. Žádal rozhovor s generálem, který velí německým vojskům blokujícím Leningrad. Nakonec byl představen zplnomocněnci, kterého k jednání vyslal letadlem velitel skupiny armád. Ivanov mu sdělil, že je vyslán skupinou spiklenců, kterou tvoří řada čelných představitelů armády i Baltického loďstva. Jejich jména kategoricky odmítl prozradit. (I jeho vlastní jméno bylo jistě krycí.) Spiklenci připravili plán vojenského převratu v Leningradu a vytvoření ruské národní vlády. Hodlali prohlásit Petrohrad znovu za hlavní město Ruska a zahájit boj proti komunismu v celé zemi. Dobrovolníci měli v Leningradě obsadit strategicky důležité objekty, proniknout do štábů a spolu s organizovanými spiklenci v dalších místech silou zlomit odpor stranických kádrů a orgánů Bezpečnosti věrných Stalinovi. Vojenský inženýr Ivanov prohlásil, že po úspěšném převratu a rozvinutí občanské války spiklenci očekávají stažení německých vojsk na hranice z roku 1939 a vytvoření podmínek pro přechod obyvatelstva okupovaných území i válečných zajatců na stranu nové ruské vlády. Vyložil rovněž hlavní body předpokládané mírové smlouvy mezi Ruskem a Německem. Na důkaz svých plných mocí se německou radiostanicí spojil s centrem spiknutí v Leningradě a vedl s organizátory šifrovaný rozhovor.

Německé velení podalo o Ivanovově misi hlášení nadřizným. Jak se dalo očekávat, akce byla odmítnuta. Německým instancím se možná zdál podezřelý požadavek propuštění pěti tisíc sovětských zajatců, kteří měli být po vyzbrojení kořistními sovětskými zbraněmi odesláni přes frontu na pomoc spiklencům. Sám Ivanov byl dopraven do zajateckého tábora ve Wuhlheide. (Dva roky po válce bude v západním Německu za záhadných okolností zavražděn. Podle obav, s nimiž se svěřil těsně předtím svým přátelům, vraždu zařídí jeho někdejší spoluspiklenci ze strachu, aby je neprozradil. V kruzích ruské emigrace kolují dohady, že mezi nimi byl i generál a pozdější maršál Georgij K. Žukov.)

Dne 20. dubna 1942 volal na oddělení propagandy zpravodajský důstojník skupiny armád Süd podplukovník Wessel von Freytag-Loringhoven: „Něco bych pro vás měl. Mimořádně zajímavá osobnost. Podle všeho přesvědčený odpůrce Stalina. Má fenomenální vědomosti a je úžasně inteligentní. Hodil

mi tady beze všeho na papír pojednání o zbrojní výrobě. S přesnými čísly, která se shodují s našimi poznatky. Všechno jen tak z hlavy.“

„Okamžitě ho беру,“ řekl bez rozmyšlení plukovník Martin.

„To jsem rád. U vás bude v bezpečí před eses. Musím vás totiž předem upozornit... pravděpodobně to je Žid.“

„Nevadí. U mne bude za větrem.“

Za šest dnů doprovodila vojenská eskorta přes práh domu číslo 10 v berlínské Viktoriastrasse nevysokého černovlasého muže. Na sobě měl vyrudlý polní stejnokroj, pilotku bez rudé hvězdičky, rubašku s tmavými stopami po distinkcích na límci, rajtky, holínky. Představil se: Miletij Alexandrovič Zykov.

Zavedli ho do světlé, útulně zařízené místnosti. Vykoupal se, oholil, dostal najíst. Prominentní zajatci ubytovaní v budově oddělení propagandy na Viktoriastrasse žili spíš jako v ozdravovně než v zajateckém táboře. Hned první den se také poznal s Alexandrem Kazancevem. Ten přišel ráno do práce a na chodbě spatřil podivný výjev. V plechové vaně, která sloužila zajatcům k praní prádla, seděl po krk ve vodě neznámý člověk s namydlenou hlavou a nemilosrdně si dřel kůži rýžákem. Po chvíli vylezl a oblékl si silně obnošenou a ušpiněnou rudoarméjskou uniformu. Nohy zasunul do chatrných sešlapaných holínek. Teprve pak se představil.

Za nějaký čas, až budou společně pracovat na vydávání novin, Kazancev užasne nad schopnostmi tohoto muže. Během tří hodin nadiktuje písaře do stroje celé číslo časopisu *Bojevoj put'* od prvního do posledního slova, úvodník, reportáž, fejeton, črtu, zprávy z fronty a telegramy ze zahraničí, hlavolam pro vojáky.

Nadporučík Dürksen, který si se Zykovem přišel pohovořit, poznal už po několika větách, že před ním sedí opravdu nevšedně vzdělaný člověk s jiskřivým intelektem.

„Nenávidím Stalina a jeho režim,“ řekl Zykov. „Ale aby bylo mezi námi jasno, jsem přesvědčený marxista a vlastenec. Nejsem ochoten dělat cokoliv. Rozhodně ne to, co by odporovalo mému přesvědčení. Proto chci přesně vědět, jakou roli mi hodláte přisoudit.“

Dürksen se rozhovořil o možnostech spolupráce v zájmu likvidace Stalinova režimu.

„Kdyby vám šlo jen o odstranění Stalinova režimu,“ namítal Zykov, „nemohli byste tak nelidsky zacházet s našimi vojáky v zajetí i s obyvatelstvem. Zažil jsem to na své kůži.“

Dürksen si ho se zájmem prohlížel. Politický komisař a k tomu Žid. Z hlediska ortodoxních nacionálních socialistů ta nejhorší možná kombinace. Kdyby padl do rukou Sicherheitsdienstu nebo jednotkám SS, už by nežil. Měl by nám být vděčný za záchranu života, ale on si klade podmínky! Patrně si je vědom své ceny.

„Proč vlastně nenávidíte Stalina?“ zeptal se Dürksen. „Zastával jste přece tak vysokou funkci!“

„Právě proto. Viděl jsem, co lidé dole tak snadno nevidí nebo nechťejí vidět. Mě vychoval Komsomol a strana v úctě a lásce k Leninovi. Stalin zradil socialismus. Nastolil bezohledný režim osobní moci. Povraždil Leninovu gardu. Znal jsem osobně Bucharina, Rykova, Bubnova, lidového komisaře školství... Víte, jací to byli lidé? Výkvět ruského marxismu. Bubnov, to byl Bucharinův spolupracovník a zástupce v redakci *Izvěstijí*. Vzal jsem si jeho dceru. Proto dal šéf NKVD Ježov při likvidaci Leninových spolupracovníků zatknout i mne. Nebýt těžkých ztrát a nedostatku důstojnických kádrů při německém útoku na začátku války, skončil bych jako jiní s kulkou v lebce. Přála mi náhoda. Propustili mne z vězení. Stal jsem se politickým komisařem praporu, pak divize, nakonec sboru. Při první příležitosti jsem se dal zajmout. Asi jsem udělal chybu.“

„Proč?“

„Dostal jsem se, jak se zdá, z bláta do louže. Tady mi hrozí smrt stejně snadno jako tam.“

Dürksen se snažil Zykova přesvědčit, že mu nic nehrozí. Naopak. Může se podílet na vítězství Velkoněmecké říše...

„Nemohu se podílet na vašem vítězství, pokud mě nepřesvědčíte, že bude prospěšné pro mou vlast. Jenže vy se chováte jako její nepřítel. S nepřáteli Stalina mohu spolupracovat, ale jak bych mohl jako vlastenec jít proti své zemi?“

Přes hodinu trvalo Dürksenovi, než rozptýlil Zykovy pochybnosti a přiměl ho, aby věci viděl v jiném světle.

„Co se vám jeví jako německé nepřátelství k celému Rusku, to jsou jen extrémní pohledy některých fanatiků v našem vedení. Všechny rozumně uvažující hlavy spoluprací s lidmi, jako jste vy, otevrou cestu k tomu, aby naše vítězství bylo i vítězstvím Ruska. A to je právě způsob, jak můžete spoluprací s námi prospět svému národu, svému lidu.“

Dürksenovy argumenty zřejmě zabraly. Zykov se odmlčel. Po chvíli řekl: „Budu o tom uvažovat.“

Druhý den požádal Dürksena o papír a pero. Rozhodl se vyhovět jeho žádosti a vypracovat pojednání o výrobních kapacitách Sovětského svazu.

Tři dny nepřetržitě chrlil na papír rozборы, přehledy a čísla. Byla to vynikající práce. Žasli nad její úrovní. Von Groteho napadlo: Není to sovětský špion, který se tímto způsobem snaží získat naši přízeň? Ale pak si řekl: Poslat do Německa jako špiona Žida by nebylo právě moudré a sovětská rozvědka přece není na hlavu padlá.

Uplynul zhruba týden a Miletij Alexandrovič Zykov předložil nadporučíku Dürksenovi další spis – *Organizační plán k praktické mobilizaci ruského lidu proti Stalinovu režimu*. Zykov přicházel s velkoryse pojatým návrhem. Ustavit ruskou osvobozeneckou vládu a zformovat osvobozeneckou armádu, která by spolu s Německem porazila Stalina. Do čela vlády i armády navrhoval postavit některého z populárních sovětských generálů, který není kompromitován úsluhami stalinismu.

Uvažoval přímočaře a jeho argumenty byly pádné. Německo jako protihodnotu za garanci nového ruského státu v hranicích roku 1938 ušetří mnoho krve a sil. Spis končil odvážným závěrem: Pokud Německo nebude schopno tímto způsobem získat ruský lid, prohraje svou válku na východě. Jakákoliv myšlenka na podmanění Ruska je iluzorní.

Martin, Grote i Dürksen se nad stránkami Zykovova rukopisu neubránili úsměvu. Politický komisař, který by měl být rád, že ho skrývají před gestapem, se odvažuje vystoupit s návrhem na zřízení ruského, skutečně marxistického státu. Ale museli uznat, že návrh má svou logiku a nesporné racionální jádro: získat ke spolupráci nějakou vynikající osobnost a pod jejím praporem vydupat ze země ruské osvobozenecké hnutí. Jedině tak dostane živelná kolaborace Rusů vznešenou ideu, která platí víc než žoldnéřská mzda. Vynikající osobnost! Ale kde ji vzít?

Leonid Mlečin, soudobý ruský publicista, který se v řadě knih zabývá hledáním odpovědi na otázku, proč tak velký počet ruských lidí pomáhal německým vojskům bojovat s Ruskem, píše, že někteří spisovatelé a historici poválečné doby se jí vyhýbají, ale přibývá těch, kteří pátrají po příčinách tohoto udivujícího jevu. Cituje úryvek z referátu proneseného na sjezdu emigrantského Svazu boje za osvobození národů Ruska, který se konal v roce 1982 v Kanadě: „Bylo to pokračování osvobozenického hnutí, byla to odpověď našeho lidu na uzurpaci lidové vlády, na krvavé potlačení všech lidových povstání, na násilnou kolektivizaci, na velké i malé čistky, na tisíce věznic a koncentračních táborů, na miliony zastřelených a umučených lidí, na popření všech lidských svobod a odsouzení všech národů Ruska k bídné, polohladové existenci. Lid nechtěl bránit tyto ‚vymoženosti‘ sovětské vlády. Ruský lid se dával do boje proti nenáviděné sovětské vládě.“ Jurij Sergejevič Žerebkov, někdejší náčelník správy vnějších záležitostí vlasovovského Komitétu osvobození národů Ruska po válce prohlašoval: „Začátek války mezi Německem a Sovětským svazem vzbudil u masy ruského lidu reálnou naději na osvobození od všemi nenáviděného bolševického režimu. Miliony ruských, ukrajinských, kavkazských a dalších vojáků bojujících proti své vůli v řadách Rudé armády téměř nekladly odpor německému útoku a při první příležitosti nejenže přecházely k nepříteli, ale vyjadřovaly přání okamžitě se zbrani v ruce bojovat proti sovětskému režimu.

Ve snaze vyjít vstříc těmto snahám začalo německé vrchní velení organizovat dobrovolnické jednotky pod názvem Hilfswillige a později Freiwillige a zařazovalo je do německé armády. Důstojníci a vojáci těchto jednotek byli postupně v hodnostech stavěni na roveň německé armádě a jenom rozlišovací znaky na rukávu a někdy i zvláštní nárameníky a kokardy je odlišovaly od příslušníků wehrmachtu. Osvobození vlasti od satanského bolševického jha bylo cílem i ideou boje těchto dobrovolců...“ Žerebkov se ovšem v emigraci stal nacistou a sloužil Němcům tělem i duší, takže jeho výroky poněkud jednosměrně zjednodušují skutečnost, která byla složitější a spleťtější.

Když se mluví o velkém počtu Rusů, kteří tak nebo onak sloužili Němcům, říká Mlečin, zapomíná se podotknout, že mnozí z nich přebíhali

zpátky k Rudé armádě. Během války padlo do německého zajetí 5,24 milionu sovětských vojáků, z toho 3,8 milionu v prvních měsících války, kdy němečtí generálové dovedným využíváním tankových a motorizovaných úderných klínů uzavírali celé armády v obklíčení. Pravda ovšem je, že ne všichni krasnoarmějci, kteří uvázli v některém z četných kotlů, měli snahu se probít ke svým. Ti, jejichž rodné kraje již byly obsazeny Němci, se většinou domnívali, že Rudá armáda je poražena a válka prohraná, takže se snažili dostat se domů. Jiní se zase báli návratu, protože Stalin pokládal zajatce za zločince. Jím podepsaný rozkaz číslo 270 z 16. prosince 1941 požadoval od rudoarmějců v jakékoli situaci, aby bojovali do posledního dechu a nevzdávali se do zajetí. Ten, kdo chtěl dát zajetí přednost před smrtí, měl být zastřelen. Velitelé a političtí pracovníci, kteří si v době boje strhávali rozlišovací odznaky a dezertovali do týlu nebo se dali nepřitelem zajmout, byli pokládáni za podlé dezertéry a jejich rodiny měly být uvězněny jako rodiny narušitelů přísahy a zrádců vlasti. Všichni velitelé a komisaři byli povinni takové dezertéry z velitelských řad na místě zastřelit.

Útvarům a jednotkám, které se dostaly do nepřátelského obklíčení, se nařizovalo obětavě bojovat do poslední možnosti, střežit materiál jako oko v hlavě, probíjet se týlovým prostorem nepřátelských vojsk a připravovat porážku fašistickým psům. Každý voják bez ohledu na své služební postavení byl povinen, jestliže se jednotka dostala do obklíčení, požadovat od nadřízeného velitele, aby se bojovalo do poslední možnosti s cílem probít se ke svým, a pokud takový velitel nebo část rudoarmějců místo organizování odporu nepříteli dají přednost zajetí, zničit je všemi prostředky jak pozemními, tak vzdušnými a rodiny rudoarmějců, kteří se vzdali do zajetí, zbavit státní podpory a pomoci. Velitelé a komisaři divizí byli povinni okamžitě sesadit velitele praporů a pluků, kteří se skrývali v době bojů v úkrytech a neměli odvalu řídit průběh boje, zbavit je velení, degradovat je na vojíny a v případě nezbytnosti je na místě zastřelit a nahradit smělými a odvážnými krasnoarmějci z řad osvědčených nižších důstojníků. Stalin, jak říká Mlečin, v podstatě požadoval, aby se zastřelilo několik milionů rudoarmějců, kteří se v důsledku chyb a přehmatů generálů a jeho samotného ocitli v obklíčení, a tím i v zajetí.

Osmapadesátý (politický) paragraf trestního zákona RSFSR umožňoval přitom předat soudu rodiny zajatých rudoarmějců a odsuzovat je do vyhnanství na Sibiř. Dodatečně ještě Stalin 24. června 1942 podepsal ustanovení Státního výboru obrany *O členech rodin zrádců vlasti*. Nařizovalo se tu, aby plnoletí rodinní příslušníci zrádců přímo anebo v nepřítomnosti odsouzených k nejprísnějším trestům za přechod na stranu nepřítele, spolupráci s německými okupanty, službu v trestních nebo administrativních orgánech německých okupantů, za dobrovolný odchod s okupačními vojsky, jakož i za pokus o zradu vlasti nebo i pouhý zrádný záměr byli uvězněni a odsouzeni na pět let vyhnanství do odlehlých končin. Týkalo se to otců, matek, manželek a manželů, synů a dcer a bratří i sester, pokud žili pohromadě.

Tato bezohledně krutá nařízení, místo aby vedla k potlačení protistátních postojů a činů, vyvolávala naopak jejich narůstání. Rudoarmějci, kteří se nikoli svou vinou dostali do zajetí, se báli vrátit domů, kde byli pokládáni za zrádce a trestáni, zejména po skončení války v roce 1945, kdy je orgány NKVD z německých lágrů šmahem převážely do lágrů sovětských. Mlečin cituje slova vynikajícího ruského spisovatele Viktora Někrasova, autora proslulé knihy *V stalingradských zákopech*, účastníka války, který emigroval na Západ: „Co jsme bránili, když jsme bojovali s Němci? Své domovy, příbytky, rodiny, svůj život? Anebo systém? Obojí a ještě něco do třetice. Tím, že jsme bojovali s fašismem a že jsme ho porazili, upevnili jsme na zemi druhou diktaturu, v něčem dokonce krutější a bezostyšnější...“ A Mlečin dodává: „Stalinský režim udělal všechno, aby v sovětských lidech zničil odhodlání ho bránit.“ Dokládá své tvrzení vzpomínkou hrdiny Sovětského svazu spisovatele Vladimíra Karpova, který byl na začátku války bezdůvodně uvězněn: „Mě pustili z lágru na frontu do trestní roty, ale dali papír, kde bylo řečeno, že jestli se nebudu náležitě projevovat, vrátí mě po válce do lágru, abych si odseřel zbytek trestu. Takový papír dostali bezmála všichni v celé rotě. Komu by se chtělo vracet se do lágru? Je jasné, že s takovým papírem se vojáci vzdávali Němcům do zajetí...“ Německé velení se ovšem k zajatcům chovalo nelidsky. Němečtí historici dospěli k zjištění, že celkem dva a půl milionu sovětských zajatců zahynulo hladem a epidemiemi.

Sovětské vládě se nabízela možnost přistoupit k Ženevské konvenci o válečných zajatcích a prostřednictvím Mezinárodního červeného kříže pro sovětské vojáky v zajetí zajistit zvýšené příděly potravin a snesitelné životní podmínky a náležitou lékařskou péči. Vedení NKVD a v konečné instanci Stalin a Molotov to nepokládali za potřebné. Jednak neměli zájem o osud svých zajatců pokládaných za zrádce, jednak nepovažovali za vhodné uzavírat dohody vyžadující zveřejňování počtů a jmen německých zajatců a zpřístupňování sovětských zajateckých táborů mezinárodnímu dohledu.

Příslušník ruských pomocných jednotek (HiWi).

Za této situace se zajatcům stojícím před volbou života nebo smrti vskutku nelze divit, že přecházeli na stranu nepřítele, aby si zachránili život. Již v roce 1941 se několik set tisíc ruských lidí přihlásilo do služby

v pomocných dobrovolnických jednotkách (HiWi) jako řidiči, vozkové, strážní, příslušníci pracovních skupin. Později se začaly vytvářet ozbrojené ochranné a policejní jednotky a v roce 1942 byl ustaven štáb východních dobrovolnických vojsk, plnících bojové úkoly v rámci wehrmachtu. Jejich příslušníci nosili německé uniformy s nášivkami Ruská osvoboditelská armáda, Ukrajinská osvoboditelská armáda, Turkestan. Němci však nechápali, že mnohým, ne-li většině jejich příslušníků nestačí sloužit cizím zájmům, že potřebují vznešenou ideu boje za lepší budoucnost vlasti.

BITVA U MOSKVY

Koncem září 1941 skupina armád Mitte zakončila přípravy k útoku pod krycím názvem Tajfun. Jeho cílem bylo dobytí Moskvy. K drtivému úderu soustředila ve třech polních armádách, čítajících přes milion mužů, čtrnáct a půl tisíce děl a minometů a tisíc sedm set tanků. Na polních letištích čekalo na povel ke vzletu devět set padesát bojových letounů.

Třicátého září 1941 pravé křídlo německé útočné sestavy udeřilo na jednotky Brjanského frontu v prostoru Šostka, Gluchov směrem na Orel a z jihovýchodu obchvacovalo město Brjansk. To byla předehra.

Druhého října se v jednotkách armádní skupiny Mitte četlo Hitlerovo svolání k vojákům: „Za tři a půl měsíce byly konečně vytvořeny předpoklady k tomu, aby byl nepřítel mohutným úderem rozdrčen ještě před nástupem zimy. Celá příprava, pokud to bylo v lidských silách, je dokončena. Dnes začíná poslední rozhodující bitva tohoto roku.“

Do útoku vyrazily hlavní síly skupiny armád z prostoru Duchovščiny a Roslavlje. Kleště jejich postupu se svíraly kolem Vjazmy a hrozily obklíčením hlavních sil Západního a Záložního frontu. Německá vojska již vnikla do týlu 3. a 13. armády Brjanského frontu a západně od Vjazmy uzavřela v pasti 19. a 20. armádu Západního a 24. a 32. armádu Záložního frontu. Vystávalo nebezpečí bezprostředního ohrožení Moskvy.

V noci z 5. na 6. říjen přijal Státní výbor obrany naléhavá opatření k obraně hlavního města. Již následující noc začaly přesuny vojsk ze zálohy vrchního velení na možajskou obrannou linii. Armádní generál Žukov, kterého Stalin narychlo povolal z Leningradu, byl 10. října jmenován velitelem Západního frontu, k němuž byly přiřčeny i jednotky Záložního frontu. Žukovovým úkolem bylo zajistit spolehlivou obranu Moskvy.

Horečně se budovala obranná postavení na linii Volokolamsk–Možajsk–Malojaroslavec–Kaluga. Organizovaly se druhé sledy a zálohy, pozemní i letecký průzkum, zpevňovalo se velení, přisunovala se munice a veškerý válečný materiál. Vojska obklíčená u Vjazmy se houževnatě snažila probít ke svým. Osmadvacet německých divizí bylo plně zaměstnáno odražením jejich neustálých útoků.

Kolem 10. října se naplno rozběhly boje na přístupech k Moskvě. Nepřítel dobyl Syčevku, Gžatsk, přiblížil se ke Kaluze, sváděl boje v prostoru

Brjanska, Mcenska, v blízkosti Ponyr a Lgova. Jeho severní uskupení 14. října vtrhlo do města Kalininu (dnes znovu Tver).

Šestnáctého října se ve stanici metra Majakovská, uzavřené pro veřejnost, konala za Stalinova předsednictví svrchovaně tajná porada nejvyšších představitelů státu a armády. Přítomen byl velitel Západního frontu generál Georgij K. Žukov a generálové Andrej I. Jeremenko, Ivan S. Koněv, Dmitrij D. Leljušenko, Leonid A. Govorov a Stěpan D. Akimov, vládní činitelé Lavrentij P. Beriža, Vjačeslav M. Molotov, Kliment J. Vorošilov, Nikita S. Chruščov, Semjon K. Timošenko a Lazar M. Kaganovič. Generál Žukov si ve zprávě o situaci nebral žádné ohledy. Neohroženě rozebral skutečný stav příprav k obraně. Poukázal na převahu německého letectva a zejména tanků. Kritizoval zaostávání dodávek moderních tanků T-34 a technickou nedostatečnost zastaralých KV, což stejně zastaralý Kliment Vorošilov, po němž byly pojmenovány, bral bezmála jako osobní urážku. Žukov poté zdůraznil katastrofální nedostatek důstojnických kádrů. Beriža zlostným přimhouřením očí za skly svých brýlí bez obrouček prozradil, že Žukovova slova pochopil především jako narážku na bezpečnostní čistky v důstojnickém sboru, zvláště když generál Ivan S. Koněv na Žukova navázal návrhem, aby byli do armády urychleně povoláni vhodní velitelé z řad deportovaných a internovaných kádrů. Žukov také důrazně upozornil na naléhavou nezbytnost posílit a lépe vyzbrojit jednotky přímé obrany Moskvy a oddíly domobrany, jejichž slabinou je mimo to nezkušené a nedostatečně připravené velení. Ani Stalin nemohl popřít, že Žukovova situační zpráva, i když se nepříjemně zařezávala do uší, vystihovala skutečnost, vyžadující urychlená opatření. Porada skončila schválením řady naléhavých úkolů.

Státní výbor obrany nařídil evakuovat z Moskvy státní orgány, diplomatické úřady, zbrojní závody, vědecké a kulturní instituce. V hlavním městě zůstalo jen politbyro strany, Státní výbor obrany, hlavní stan (stavka) a operační skupina generálního štábu. Devatenáctého října byl ve městě vyhlášen stav obležení.

Do konce měsíce nepřítel postoupil o 230, místy až o 250 kilometrů. Zmocnil se Volokolamsku, Možajsku, dosáhl řeky Nara a zastavil se před Tulou, jejíž hrdinní obránci byli odhodláni město udržet stůj co stůj.

Nepřítel dobyl okres Krasnaja Poljana, pronikl do centrálního sektoru, na jihu dosáhl Kačiny. Moskva se změnila. Zřetelně ubylo lidí v ulicích, stouplo však bojové odhodlání těch, kteří tu zbyli. Ve městě se rozmisťovaly protiletadlové baterie a budovaly se protitankové zátarasy. Reproductory na nárožích chraplavě vyhrávaly píseň *Vstavaj strana ogromnaja, vstavaj na smertnyj boj* a co chvíli vysílaly alarmující výzvy.

Uhodily mrazy, ze šedivé oblohy se sypal sníh. Ohlašovala se zima. Boje se na chvíli odmlčely. Nacistické velení nařídilo krátkou přestávku v rozvíjení bojové činnosti. Potřebovalo nutně přeskupit a doplnit vyčerpané jednotky, aby je mohlo zase co nejdříve vrhnout do konečné fáze útoku.

I na sovětské straně fronty probíhaly horečné přípravy k očekávaným bojům, které měly rozhodnout o osudu hlavního města. Sedmého listopadu, při tradiční přehlídce na počest Velké říjnové socialistické revoluce,

*Generálporučík Andrej Andrejevič Vlasov,
organizátor Ruského osvobozenického hnutí.*

pochoďovaly na Rudém náměstí kolem Leninova mauzolea dobře vyzbrojené sibiřské divize, které přímo odtud směřovaly do obranných pozic před Moskvou.

O tři dny později se kolem půlnoci hnala tmavými, liduprázdnými ulicemi Moskvy černá limuzína. Seděli v ní význační vojenští hodnostáři – maršál Kliment Jefremovič Vorošilov, náčelník generálního štábu Boris Michajlovič Šapošnikov a generálmajor Andrej Andrejevič Vlasov, velitel 37. armády, která nedávno téměř celá vykřvácela při obraně Kyjeva. Vlasov s námahou složil svou téměř dvoumetrovou postavu pod nízkou střechu vozu a zvědavě vyhlížel okénkem. Bože, jak dávno nebyl v Moskvě! Nikdo ve voze nepromluvil ani slovo. Vlasovovi probíhaly hlavou nedávné události:

V polovině ledna 1941 byl jmenován velitelem silného a dobře vyzbrojeného 4. mechanizovaného sboru. Předtím, od prosince 1939, po návratu z tajného působení v Číně velel jako plukovník 99. střelecké divizi dislokované severovýchodně od Peremyšlu (polského Przemyślu). Sotva byly v květnu 1940 zavedeny v armádě generálské hodnosti, byl jako úspěšný, novátorský velitel mezi prvními už 4. června povýšen na generálmajora, což bylo uveřejněno v *Pravdě*. V listopadu toho roku nový velitel Kyjevského zvláštního vojenského okruhu armádní generál Georgij Konstantinovič Žukov jako nejvyšší instance potvrdil Vlasovovu vynikající služební charakteristiku, v níž se uvádělo, že generál se vyznačuje „vysokou operačně taktickou přípravou a získal autoritu ve vojscích“. Ale ještě předtím, koncem září, na divizním cvičení, jemuž byli jako inspektoři přítomni nový lidový komisař obrany maršál Semjon Konstantinovič Timošenko a nový náčelník generálního štábu Kirill Afanasjevič Mereckov, generál Vlasov jako velitel divize prokázal vynikající bojovou připravenost celé své divize. Lidový komisař se rozplýval chválou. Cvičení s bojovou střelbou ho uchvátilo. Pěchota postupovala spořádaně těsně za palebným valem. Odjížděl do Moskvy bezvýhradně spokojen: „Přesvědčil jsem se, že lidé již nejen slovy, ale skutečnými činy prokazují, že pochopili můj rozkaz. To, co jsem uveřejnil v tisku, jste nyní včas a v dokonalé podobě předvedli v praktické činnosti, kterou jsme sledovali během uplynulých tří dnů.“ K příslušníkům divize promluvil

i velitel okruhu armádní generál Žukov: „V čem spočívá tajemství vašich úspěchů? V tom, že jste rychleji než jiní přetvořili cvičení tak, jak tomu učí lidový komisař, energicky jste odstranili nedostatky a vyvinuli velké úsilí nejenom slovy, ale i činy, se vši bolševickou důkladností jste do důsledků splnili pokyny lidového komisaře.“

Vlasovova 99. divize dostala putovní Rudý prapor lidového komisaře obrany a dalším putovním Rudým praporem bylo vyznamenáno divizní dělostřelectvo. Na začátku října ústřední vojenský deník *Krasnaja zvezda* uveřejnil Vlasovův článek pod názvem *Nové metody výcviku*. Za měsíc, v listopadu, tentýž list otiskl pochvalnou stať o samotném generálu Vlasovovi nazvanou *Velitel průkopnické divize*. Za několik měsíců byl Andrej Andrejevič vyznamenán Leninovým řádem. V armádě se o něm začalo mluvit jako o nejlepším veliteli divize. „Vzpomínám na rok 1940,“ napsal v životopisné knize o Vlasovovi generál Petr Grigorjevič Grigorenko. „Doslova nebylo dne, aby *Krasnaja zvezda* nepsala o 99. divizi, které velel Vlasov. Vynikal vzorně vedenou střeleckou přípravou. K němu jezdili pro zkušenosti mistři střelby. Hovořil jsem s těmi lidmi a oni mi vyprávěli neuvěřitelné věci...“

Jako velitel sboru generál Vlasov přesídlil do Lvova. Dvaadvacátého června 1941 ve tři hodiny ráno dostal rozkaz uvést vojska svého 4. mechanizovaného sboru do plné bojové pohotovosti. O dva dny později následoval rozkaz rozdrtit německé uskupení, které prolomilo obrannou linii v prostoru Němirovky. Rozkaz přišel pozdě. Průlom se nedal zacelit. Německé tankové kolony zasadily vojskům Rudé armády úder ve směru Luck–Dubno, kde se vojska 4. a 5. sboru ocitla v těžké situaci. Velitel Jihozápadního frontu generálplukovník Michail P. Kirponos jim nařídil udržet za každou cenu svá obranná postavení. Po třídenních urputných bojích však byla sovětská vojska s těžkými ztrátami v celém pásmu fronty donucena k ústupu. Čtvrtý sbor generálmajora Vlasova se 3. července na rozkaz velitele frontu přesunul do prostoru Berdičeva, aby zabránil německému průlomu ve směru na Žitomir. Vlasov se od prvních dnů války osvědčoval ve shodě se svou předválečnou pověstí jako schopný, energický generál, který dokáže organizovat odolnou obranu a překvapovat nepřítele úspěšnými protiútoky. Jeho mimořádnou bojovou aktivitu

v prostoru Němrovy a Berdičeva ve svých pamětech dosvědčuje i tehdejší náčelník operačního oddělení štábu Jihozápadního frontu a pozdější maršál Ivan Christoforovič Bagramjan (aniž z pochopitelných důvodů uvádí jméno úspěšného velitele sboru, který byl již tehdy zdiskreditován spoluprací s Němci). Generál Vlasov se jako velitel sboru výrazně vtiskl do paměti i sovětskému básníku Jevgeniji Dolmatovskému, který byl povolán do Rudé armády na funkci člena redakce novin 6. armády *Zvezda Sovetov*. Návštěva udatně bojujícího 4. mechanizovaného sboru byla jeho prvním novinářským výjezdem na frontu. Ve své reportáži psal: „Upoutala mě jeho tvář, široké mongolské lícní kosti, krátkozraké oči za brýlemi ve velkých obroučkách. Byl to hubený kolohnát, málomluvný a zdrženlivý. Řekli mi, že byl velitelem divize, která patřila k nejlepším v Kyjevském vojenském okruhu, a pak jsem ho uviděl ve filmovém žurnálu, kde se jeho jméno uvádělo spolu se jmény Žukova, Govorova, Konstantina K. Rokossovského. Zatímco velitelé tankových divizí pijí nepřilíš ředěný čistý líh, jejich velitel sboru na ně hledí střízlivým zrakem přes své mohutné brýle a přitom upíjí z hrnku mléko. Sedí na vesnické tvrdé posteli, pokryté přehozem, po turecku se zkříženýma velkýma bosýma nohama a mně připadá tak trochu nevhodné, že nám ukazuje své dávno nestříhané žluté nehty. Dovoluje si sedět tady bos v rozepjaté blůze, jako by chtěl dát najevo, že on si to může v téhle společnosti dovolit.“

V daném prostoru byly tehdy soustředěny celkem čtyři mechanizované sbory, 5. jezdecký sbor a 49. střelecká divize. Připravovaly se k protiútoku, ze kterého nakonec sešlo, jelikož kritická situace na jiných úsecích fronty si vynutila odvelení jednotlivých sborů na ohrožené úseky k přehrazování trhlin.

Sedmnáctého července byl Vlasovův sbor rozkazem maršála Semjona Buďonného odvelen do prostoru Kyjeva. (Sám Vlasov později za pobytu v Německu otevřeným listem, vysvětlujícím, proč se dal na cestu boje s bolševismem, uvede: „Můj sbor se v Peremyšlu a ve Lvově stal cílem úderu, ale udržel své postavení a byl připraven přejít do útoku. Mé návrhy však byly odmítnuty. Nerozhodné velení frontu ochromené zasahováním komisaře a nesoustředěností přivodilo Rudé armádě řadu porážek. Já jsem odvedl vojska ke Kyjevu. Tam jsem převzal velení nad

37. armádou a zároveň obtížnou funkci posádkového velitele města Kyjeva...“)

V té době se velitel frontu generál Michail Petrovič Kirponos a Nikita Sergejevič Chruščov ve funkci člena vojenské rady Jihozápadního frontu po odvolání neschopného maršála Buďonného snažili zformovat z jednotek, které byly v daném prostoru k dispozici, novou, 37. armádu k obraně Kyjeva před Němci, kteří město obklíčovali ze dvou stran. Chruščov ve svých pamětech uvádí podrobnosti: „Začali jsme hledat velitele. Navrhli nám řadu generálů, kteří ztratili už svá vojska a byli k dispozici. Ze všech nejvíc nás zaujal Vlasov. A my s velitelem frontu jsme se rozhodli jmenovat jeho. Kádrové oddělení ho také doporučilo a dalo mu přednost před ostatními uchazeči. Ale já jsem se přece jen rozhodl zeptat se Moskvy. Byli jsme tenkrát pod dojmem toho, že všude je plno nepřátel lidu, a zvláště v Rudé armádě. A tak jsem rozhodl zeptat se, jaké jsou o Vlasovovi záznamy.“

Chruščov se telefonicky spojil s Georgijem M. Malenkovem, který měl tehdy v ÚV na starosti kádrové záležitosti. Zeptal se ho: „Jak se díváš na generála Vlasova? Mohl bys nám ho doporučit?“

„Ty si neumiš představit, jak to tady vypadá,“ odpověděl Malenkov. který se stejně jako Chruščov zdráhal vzít na sebe tak velkou odpovědnost. „Nikde ani noha. Celá práce nám tady stojí. Není tady nikdo, od koho by se dalo něco zjistit. Musíš vzít celou odpovědnost sám na sebe, jednej, jak uznáš za vhodné.“

„A tak mi nezbylo nic jiného,“ ospravedlňuje se dodatečně Chruščov, „než spolehnout se na doporučení, která jsme dostali z vojenských kruhů. Spolehli jsme se s Kirponosem na ně a vyřešili jsme tuto otázku ve shodě s nimi tím, že jsme Vlasova jmenovali velitelem.“

Chruščov byl rozhodnut a svého rozhodnutí nelitoval. Vlasov na něj udělal dobrý dojem svým klidem, nebojácností a znalostí situace. Ve chvílích, kdy se zdálo všechno beznadějně ztraceno, dokázal šířit kolem sebe odvahu čelit všem nesnázím. Byl odhodlán plnit rozkaz ubránit Kyjev za každou cenu do poslední kapky krve. „Ujal se svých povinností rozhodně a energicky. Stmelil svou armádu z jednotek, které ustupovaly nebo se probily z obklíčení, a opravdu dokázal, že naše volba byla správná.

Vždycky pod palbou zachovával klid a zajišťoval pevné a rozvázné řízení obrany Kyjeva. Splnil svou povinnost a nedovolil Němcům dobýt Kyjev útokem z chodu...”

V životě však generál Vlasov ještě nezažil takové peklo. Granáty, miny, bomby. A z mlhy lezly nové a nové tanky s černými kříži na bocích. Ve štábu už ani nestačili pořizovat seznamy mrtvých. Osmačtyřicet hodin se snažil navázat spojení s hlavním stanem. Až 18. září večer se radistovi jeho štábu podařilo zachytit depeši: „Ustoupit! Stalin.“ Konečně, pomyslel si Vlasov s úlevou. Okamžitě nařídil svým jednotkám či spíše jejich zbytkům vyklidit Kyjev. Chruščov potvrzuje, že Vlasov se ctí splnil svou povinnost: „A když Kyjev nakonec padl, stalo se to tím, že německá vojska obešla město a postoupila dále na východ od něho, a ne proto, že by Vlasov nezajistil pevnou obranu.“

Chruščovovo hodnocení odpovídá skutečnosti. Vlasov si v obraně vedl dobře. Desátého srpna jeho 37. armáda podnikla dokonce protiúder z čáry Šuljany–Myšelovka–Korčevatoje a úspěšně držela dobytý obranný prostor až do 15. září, kdy se německým tankovým kleštím pronikajícím do sovětského týlu podařilo proniknout daleko na východ a u Lochviny se spojit a uzavřít Vlasovovu armádu a ještě tři další (5., 21. a 26.) v obklíčovací kotli.

V telegramu, který 17. září 1941 odeslala vojenská rada 37. armády vrchnímu veliteli Jihozápadního frontu generálu Michailu Kirponosovi, se sděluje: „37. armáda se ocitla v operačním obklíčení. Na západním břehu obrana Kyjevského opevněného prostoru 16. září tohoto roku v důsledku útoku nepřítele jižně od Fastova prolomena, zálohy vyčerpány, boj pokračuje. Na východním břehu, na frontě Rusakovo, Bolšaja Byměrka, Svarovje, Nižňaja Dubyna jednotky za boje ustupují na Brovary. Na jihu nepřítel úderem ve směru Kobrino–Borispol–Pravec prolomil obranu různých menších jednotek a domobrany. Kyjevská přepraviště ohrožena z východu. Jednotky jsou po dvacetidenních bojích oslabené, silně vyčerpány, potřebují nutně odpočinek a početné čerstvé posily. Východní břeh bez silných záloh nelze udržet... Prosím o pokyny.“

Vzhledem k tomu, že armáda již neměla přímé spojení se svým nadřízeným velitelstvím frontu, byl telegram odeslán oklikou přes Moskvu,

takže generál Kirponos jej obdržel až 18. září, s jednodenním zpožděním. Okamžitě vydal rozkaz, jímž se 26. armádě nařizovalo prorazit nepřátelské linie útokem ve směru na Lubny, 21. armádě na Rommy, v součinnosti s 2. jezdeckým sborem, který měl útočit v protisměru z východu. V patách za 21. armádou měla směrem na Lochvinu udeřit 5. armáda. Generálu Vlasovovi se nařizovalo vyjít z obklíčení za 5. armádou směrem na Lubny. Jelikož i Kirponosův rozkaz byl odeslán nikoli přímo, ale přes moskevskou centrálu, obdržel jej Vlasov opožděně, takže až v noci na 19. září začal stahovat své hlavní síly z přední linie.

Žalostné zbytky 37. armády se jako poslední v neutuchající palbě stahovaly ze svých pozic v situaci, kdy Němci byli už o dvě stě kilometrů dál vpředu a uzavřeli dvířka veliké pasti. Vojska Jihozápadního frontu i s Vlasovovou armádou se ocitla v beznadějném obklíčení.

Velitel frontu generál M. P. Kirponos ztratil nad svými armádami velení. Na jeho velitelské stanoviště vtrhli Němci. Statečný generál v boji s nimi padl. Spolu s ním zahynul i člen vojenské rady Michail Burmistěnko a náčelník štábu frontu generál Vasilij Tupikov. Chruščov byl včas letecky evakuován do Moskvy.

Vojska Vlasovovy armády se rozpadla na skupiny, které se osamocené probíjely z obklíčení. Na bojištích zůstaly desetitisíce mrtvých. Spousty vojáků, z nichž mnozí byli zraněni, padly do zajetí. Vlasovovi se podařilo u svých prořídých jednotek zabránit rozkladu. Za nepředstavitelných útrap zdolali vojáci pod jeho velením pěším pochodem stovky kilometrů zalesněného terénu na území obsazeném Němci. Nakonec si probojovali cestu z obklíčení. Zesláblý Vlasov onemocněl těžkou chřipkou, měl vysoké horečky a na posledních kilometrech cesty ho vojáci nesli na plášti. Ještě několik dnů se pak zotavoval ve voroněžské týlové nemocnici, kam se musel uchýlit s bolestivým zánětem středního ucha. To ještě nevěděl, jak to s ním dopadne. Velitelé rozbitých armád byli bráni k zodpovědnosti a někteří byli shledáni vinnými, i když byli bez viny, a skončili ve vězení nebo i na popravišti. Svému spolubojovníkovi, který pocházel ze stejné vesnice, takže se znali od dětství, se svěřil, jak ho trápilo, když političtí komisaři za ústupu zorganizovali zvláštní oddíly, které systematicky ničily nejenom vojenské objekty, ale i zásoby potravin ve skladech a sýpky

s obilím. „Připravovali jsme tak Ukrajince o jídlo,“ pokyvoval smutně hlavou. „Místo abychom je chránili před nepřítelem, zvětšovali jsme jejich utrpení. Jak se pak člověk může divit, když slyší, že vítali Němce chlebem a solí?“

Vlasov, jak bylo jeho povinností, podal o svém úniku z obklíčení zprávu hlavnímu stanu. Byl připraven na nejhorší. Vyzvali ho, aby se dostavil na velitelství frontu, nejspíš ve Voroněži. Chruščov v generálské uniformě i maršál Timošenko ho přijali s opatrným chladem. Vojákům, kteří se vrátili z nepřátelského týlu, se preventivně příliš nedůvěřovalo. Kdo mohl zaručit, že nebyli kontaktováni nepřítelem a získáni pro špionážní činnost? Ale přece jenom je potěšilo, že proslavený generál je naživu a nepadl Němcům do rukou. „My s Timošenkem,“ vzpomínal Chruščov, „jsme se s ním setkali rádi. Přišel ve vesnickém oblečení a hlásil, že vyšel z obklíčení s holí v ruce, převlečen za rolníka. A my jsme pro něj tehdy chystali novou funkci (zástupce velitele vojsk jihozápadního směru). Jenže nám nebylo dovoleno ho využít. Stalin nařídil, aby byl neprodleně odeslán do Moskvy. Splnili jsme příkaz a já, abych se přiznal, jsem tenkrát uvažoval, že možná vyšla najevo o Vlasovovi nějaká kompromitující fakta a že ho v Moskvě chtějí vyslechnout.“

Za svého působení v 37. armádě se Vlasov seznámil s vojenskou lékařkou 3. stupně Agnesou Podmazenkovou, přidělenou na ošetrovnu štábu. Mladá hezká blondýnka se do vysokého chlapáckého generála zamilovala jako pubertální žabec. Vysloveně mu nadbíhala. Vitální Vlasov, vyhládlý dlouhým odloučením od své lomakinské manželky, nepotřeboval asi žádné velké ani dlouhé svádění, aby se mu zachtělo pozvat ji v noci k sobě do velitelského úkrytu, spolehlivě hlídaného zvenčí věrným příkazníkem s nabitým samopalem přes rameno. Na polním kavalci v únavně jednotvárném hukotu palby snadno zapomínali na válku i všudypřítomnou smrt. Nikdy nebylo dost času a klidu. Nedočkavě z ní strhával blůzu i sukni a ona se s vášnivým sténáním poddávala jeho tvrdým sedláckým rukám, které ji chtivě obnažovaly... Byla neustále v jeho blízkosti. I v nejtěžších okamžicích, kdy se silně profrídla armáda ocitla v obklíčení. Společně s ním prodělávala strastiplný pochod lesními pustinami, když koncem září unikali z obklíčení, k smrti vysílení, špinaví a hladoví.

Teprve 18. září večer dostali rádiem rozkaz k ústupu z kotle. Nejméně o tři dny později, než měl být vydán. Odcházeli východním směrem. Štáb armády se přepravoval na autech za ustupujícími proudy pěších jednotek. Lékařka Podmazenková jela s Vlasovem. Že je 37. armáda obklíčena, se dozvěděla až někdy 26. nebo 27. září, když dorazili do vesnice Semjonovky poblíž města Jagotina. Dál se už nedalo jet, neboť cesta, po které ustupovali, byla nepřetržitě pod silnou palbou nepřítele. Generál Vlasov vydal v lese mezi Berezaní a Semjonovkou koloně rozkaz zastavit a zničit všechna auta. Rozdělil příslušníky štábu na malé skupinky, které měly proniknout německými liniemi na vlastní pěst.

„Já osobně,“ uváděla dodatečně Agnesa Podmazenková při výslechu orgány kontrarozvědky, „jsem byla zařazena do skupiny přibližně třiceti lidí, kterou vedl sám Vlasov. Kvůli silnému dělostřeleckému a minometnému ostřelování naše skupina přešla lesem na malý ostrůvek uprostřed bažin nedaleko vesnice Semjonovky. Na tomto ostrůvku se shromáždilo na půl druhého tisíce lidí. Brzy jej Němci rovněž začali ostřelovat.

Následující den neveliká skupina v čele s Vlasovem se z toho ostrůvku přesunula do lesíka, který se rozkládal na druhé straně Semjonovky. Odtud jsme v noci přeběhli přes Němci ostřelované pole do sousedního velkého lesa. Tímto lesem jsme šli asi tři dny. Bylo nás kolem deseti nebo patnácti lidí, všechno pracovníci štábu 37. armády. Společně s námi, jak si vzpomínám, ustupoval náčelník průzkumného oddělení armády, hodností major, a pracovník politického oddělení armády politruk Jevgenij Sverdličenko. Ostatní jsem neznala.

V prvních dnech října 1941 jsme došli k vesnici Pomokly, asi tři kilometry od vesnice Sosnová. Protože nám došly potraviny a také abychom se zorientovali v situaci, vydala jsem se s Vlasovovým souhlasem do vesnice Pomokly, oblečená ve svetru, který jsem si natáhla přes gymnastorku. Ostatní zůstali v lese.

Od místních obyvatel jsem se dozvěděla, že na druhém konci vesnice jsou Němci a že pro cizí je nebezpečné se ukazovat, protože den předtím byli v Pomoklech zabiti dva němečtí vojáci, za což Němci zastřelili několik obyvatel. Ve vesnici jsem se zdržela asi tak hodinu, a když jsem sehnala nějaké potraviny, vrátila jsem se zpátky...

Po společné poradě se shodli, že jít dál v tak velké skupině by bylo nebezpečné. Náčelník průzkumného oddělení i řada dalších důstojníků se oddělila s úmyslem vyjít z obklíčení samostatně. Agnesa zůstala s Vlasovem a s politrukem Sverdličenkem. Postupovali lesem k vesnici Sosnová. Narazili na jednoho z jejích obyvatel. Agnesa se s ním dala do řeči. Bez obalu mu řekla: „Potřebujeme civilní oblečení, nepomohl byste nám něco sehnat?“ Byl ochoten pomoci.

Vlasov a Sverdličenko zůstali v lese a Agnesa se s vesničanem vydala do Sosnové. Dozvěděla se od něho, že ve vesnici jsou Němci. Obsadili školu na druhém konci u cesty. Vesničan zavedl Agnesu do své chalupy. Nikdo nebyl doma. Vyzval ji, ať počká, a za chvíli přivedl staršího muže, který se představil jako Ljubčenko, člen místní organizace strany. Agnesa ho rovnou požádala o pomoc. Potřebuje šatstvo pro dva velitele Rudé armády. Nabízela výměnou kožený kabát a důstojnickou gymnastorku. Ljubčenko projevil ochotu pomoci. Odběhl domů. Zanedlouho přinesl dva obnošené kabáty, rubašky a kalhoty. Agnesu napadlo, že Vlasovovi bude to oblečení asi malé, ale co se dalo dělat. Poděkovala a vyptala se ještě, kudy mají jít, aby nepadli do rukou Němcům.

„Nejlíp bude,“ řekl Ljubčenko, „když soudruzi velitelé zajdou ke mně a já jim všechno vysvětlím.“ Co bylo dál, čteme ve výsledkovém protokolu sepsaném s Agnesou Podmazenkovou. „Vlasov a Sverdličenko se převlékli a odebrali se do Sosnové, kde se setkali s Ljubčenkem. Představili se mu jako velitelé Rudé armády a politruk Ljubčenkovi ukázal svůj stranický průkaz. Začali rozhovor o tom, kudy se mají dát, aby se dostali k útvarům Rudé armády. Ljubčenko Vlasova zavedl k partyzánskému oddílu nacházejícímu se poblíž Sosnové. Tady se Vlasov seznámil se situací a také se dozvěděl, že nejméně nebezpečná je cesta na město Priluky přes vesnici Černachovku, přičemž je nutné obcházet osady obsazené Němci.

Z této vesnice jsme odešli na druhý den, aniž nás někdo zdržoval. Já i Vlasov jsme tu nocovali u jedné stařeny, která měla syna a dceru, a Sverdličenko přespal u člověka, kterého jsme den předtím potkali v lese. Já i Vlasov jsme dali Ljubčenkovi do úschovy své pistole a dokumenty kromě osobních průkazů. Vlasov si ponechal i stranický průkaz...

Stalo se, že v Sosnové do chalupy, kde byl Sverdličenko na noc, vešel německý voják a žádal sádlo, mléko a vejíčka, ale hospodyně mu nic z toho nechtěla dát. Řekla mu, že nic nemá. Voják udeřil ženu pistolí a odešel. Politruka, který byl v jizbě, si ani nevšiml.“

Ze Sosnové se ubírali směrem na Čerňachovku, ale do vesnice se neodvážili vstoupit. Přenocovali v polích a pokračovali dál v cestě. Prošli vesnicemi Ganzerovka, Graborovka, Jabloňovka, Dubovyj Gaj. V posledních třech byli Němci, ale běženců s ranci si nikdo nevšiml. V Ganzerovce se k nim přidal pracovník ze skladu 37. armády, kterého Vlasov i Sverdličenko dobře znali. Dál se plahočili společně.

Přibližně 10. října 1941 dorazili k vesnici Verchnaja Žuravka poblíž Priluk. Jelikož se už stmívalo, rozhodli se, že tu přespí. Ve vesnici je zastavil místní občan a požádal, aby se mu legitimovali, jinak že jim nedovolí ve vesnici přespát a odvede je na německý štáb. Řekli mu, že ve vesnici nocovat nebudou a bez legitimování odešli. Nikdo je nezadržel. Noc strávili pod širým nebem v polích.

Na okraji Priluk potkali místního obyvatele, Žida, který jim řekl, že v Prilukách je štáb německé armády, takže vstupovat do města je nebezpečné. Priluky proto obloukem obešli a na noc si našli azyl v blízké vesnici, kde Němci nebyli. Nazítří prošli vesnicemi Srebnoje, Chmelev, Smeloje, Terny. Dvě noci strávili ve vesnici Dobnoje a jednou přespali v osadě Smeloje. V žádné z těchto vesnic Němci nebyli, i když předtím všemi projeli.

Někdy mezi 15. a 20. říjnem došli k městu Belopolje. Nedaleko od něho viděli zajatecký tábor, kde Němci drželi asi čtyřicet zajatců hlídaných ozbrojenými strážemi. Aniž je kdokoliv zastavil, prošli kolem tábora, ale do města nevstoupili. Na další cestě prošli vesnicemi Rečki, Jastreblinnaja, Identuchovka, Kromskije Byki směrem na Kursk. V jedné vesnici, asi osmdesát až sto kilometrů před Kurskem, se dozvěděli o přítomnosti rudoarmějců. Ukázalo se, že jde o partyzány vedené poručíkem. Ten jim řekl, že jednotky Rudé armády jsou v Kursku, ale že sebou musí hodit, protože Kursk má být evakuován.

Po setkání s partyzány se intendant 37. armády od nich oddělil v přesvědčení, že sám do Kurska dorazí rychleji. Poblíž Kurska vyrazil napřed

i Sverdličenko, aby zjistil, kde bude nejpříhodnější překročit linii fronty. Zpět se však už nevrátil.

„Prvního listopadu 1941 Vlasov i já jsme došli do Kurska, kde jsme se setkali s jednotkami Rudé armády. Týž den jsme odjeli do Voroněže. Linii fronty jako takovou jsme nepřekračovali, jelikož ve vzdálenosti 150–180 kilometrů od Kurska jsme se nesetkali ani s německými jednotkami, ani s vojsky Rudé armády, až teprve po příchodu do Kurska 1. listopadu 1941.

Na okupovaném území jsme ani jednou nebyli Němci zadrženi. Při průchodu osadami jsme se nepotkali ani se starosty či jinými představiteli německé moci. Myslím, že tam ještě nebyli, protože jsme postupovali za čelními německými jednotkami a nikdo nám při přesunu a nocležích ve vesnicích nebránil.

Vlasov vysoce oceňoval činnost Rudé armády v prostoru Kyjeva a prohlásil, že kdyby německá vojska neobešla Kyjev, nemohla by ho frontálním útokem dobýt. Úspěchy Němců pokládal za dočasné a stavěl proti nim historická fakta, kdy přes počáteční neúspěchy ve válce Rusové nakonec zvítězili. Vyjadřoval přesvědčení, že i v této válce bude Německo poraženo.

Když jsme vycházeli z obklíčení, žádné negativní názory nevyjadřoval a jenom si přál co nejrychleji se spojit s jednotkami Rudé armády.“

Tohle všechno tedy generál Vlasov prožil v uplynulých měsících roku 1941. V pozdějším vyličení své účasti v bojích o Kyjev uvedl: „V těžkých podmínkách moje armáda zvládla obranu Kyjeva a dva měsíce úspěšně bránila hlavní město Ukrajiny. Avšak nevyléčitelné choroby Rudé armády udělaly své. Fronta byla prolomena na úseku sousedních armád, Kyjev byl obklíčen. Na rozkaz vrchního velení jsem byl nucen opevněný prostor vyklidit...“

Nový velitel frontu maršál Timošenko ho spolu s členem vojenské rady generálporučíkem Chruščovem podle Stalinova rozkazu odeslal vojenským letadlem do Moskvy. Náčelník generálního štábu generál Boris Šapošnikov, někdejší carský plukovník se starodávnou pěšinkou uprostřed hlavy, pro něj na letiště poslal auto. Když Vlasov, oblečený v nově

ušíte generálské uniformě se všemi vyznamenáními na hrudi vstoupil do jeho pracovny, už tam na něj čekal maršál Vorošilov. Šapošnikov vykročil Vlasovovi naproti.

„Už jste tady, to je dobře.“ Stiskl mu ruku. „Jak se cítíte, Andreji Andrejeviči? Jste v pořádku?“

„Ano, jsem zdrav,“ řekl Vlasov svým dunivým basem. Citelně se mu ulevilo. Nebyl si jistý, jestli urgentní povolání do Moskvy neznamená vážné nepříjemnosti. Teď už mu bylo jasné, že se obával zbytečně. I když mezi vysokými důstojníky se potichu říkalo, že při audienci u Stalina člověk nikdy neví, jak rozhovor skončí. Šapošnikov se obrátil k Vorošilovovi:

„Tak to je on, generál Vlasov, Klime Jefremoviči.“ Maršál se stříbrnou patkou nad čelem a bělavou štětičkou knírku pod nosem působil dojmem dobrotivého strýčka. Bylo to jen zdání.

„Příkladný velitel sboru a armády, hrdinný obránce Kyjeva! Hodně jsme o vás slyšeli.“ Maršál s pohledem vzhůru potřásl obrovitému Vlasovovi rukou. „Pojedeme do Kremlu společně. Soudruh Stalin byl nadšen vaší rozhodností. Chce s vámi hovořit. Patrně vám svěří důležitý úkol.“

Auto projelo napříč Rudým náměstím a již zarazilo před kremelskou bránou. Dozorčí důstojník je vedl po širokém schodišti a pak dlouhými, úsporně osvětlenými chodbami kremelského paláce. U jedné dveří se zastavil. Všichni tři vstoupili do předpokoje Stalinovy pracovny. Vlasovovi se rozbušilo srdce. Za několik minut se poprvé v životě setká tváří v tvář s všemocným vládcem sovětské země. Od psacího stolu se zvedl holohlavý padesátník v olivové blůze vojenského stříhu. Stalinův osobní tajemník Alexandr Poskrjobyšev.

„Hned vás ohlásím.“

U dlouhého konferenčního stolu, přistaveného užší stranou ke Stalinovu velkému psacímu stolu, seděli Malenkov, Berija, Žukov. Když generálové vstoupili, Stalin povstal ze svého křesla, v ústech krátkou dýmku, kterou si přidržoval pokrčenou levicí. Nehybně vyslechl Šapošnikovovo ohlášení příchodu. Poté jim vykročil vstříc a po řadě stiskl ruku Vorošilovovi,

Šapošnikovovi a nakonec se zastavil před Vlasovem. „Pozval jsem vás, Andreji Andrejeviči, na dnešní poradu, protože máte zkušenosti z obrany Kyjeva. Soudruzi, posadte se!“ Hovořil se silným gruzínským akcentem. Generálové poděkovali, ale zůstali stát.

„Posadte se!“ zopakoval pozvání Stalin. Uposlechli však teprve tehdy, když on sám usedl opět na své místo. Chvíli mlčel, jako by rozvažoval, čím začít.

„Soudruhu Žukove,“ obrátil se konečně k podsaditému armádnímu generálovi, který nedávno převzal velení nad Západním frontem, „prosím, máte slovo.“

Žukov s ukazovátkem v ruce přistoupil k mapě zavěšené na stěně.

„Němci stojí na centrálním úseku čtyřicet kilometrů před Moskvou. Situace je vážná. V současné době přeskupují svá vojska a zřejmě budou pokračovat v útoku. Musíme počítat s tím, že tanková skupina generála Hotha zaútočí obchvatem ze severu, zatímco Guderian bude Moskvu obcházet z jihu. My nyní posilujeme obranu sibiřskými jednotkami, ale mám obavu, jestli všechny stačí včas zaujmout postavení. V poslední době vážne transport. Tratě jsou často ucpány evakuačními vlaky.“

„Jak se díváte na situaci vy?“ obrátil se Stalin na Vlasova.

„Včasný přísun sibiřských jednotek považuji za důležitý předpoklad. Vycvičené vojáky nemůže nikdy nahradit domobrana. Podniknout pokus o průlom západním směrem, to je jediný způsob, jak získat čas. Ruská zima bude naším spojencem,“ odpovídal rázně svým sytým hlubokým hlasem Vlasov.

„S vojenskými jednotkami může Moskvu bránit kdekdo,“ namítl Stalin. „Nepodceňujte domobranu mnohamilionového města. Je třeba zmobilizovat obyvatelstvo a bránit každou ulici. Kromě toho Berija uvolní pro obranu deset tisíc vězňů.“

„Mohu se zeptat, soudruhu Staline, jak to vypadá s tanky?“ osmělil se Vlasov.

„Nemám žádné tanky,“ řekl Stalin. „Soudruhu Malenkove, kolik tanků můžeme dát soudruhu Vlasovovi?“

„Patnáct,“ odpověděl pohotově Malenkov. Vlasova to zarazilo. „Jak to mně?“

„Nuže,“ řekl Stalin, „dostanete patnáct tanků, víc jich nemám.“ Když zachytil Vlasovův překvapený výraz, usmál se. „Rozhodli jsme se jmenovat vás velitelem nově se formující dvacáté armády. Všechno potřebné vám sdělí soudruh Šapošnikov a Žukov.“

Po skončení porady odjel Vlasov se Šapošnikovem a Žukovem na generální štáb, aby společně projednali všechny problémy spojené s výstavbou dvacáté armády. Už svítalo, když Šapošnikov zaklapl kožené desky se slovy: „Tak to je vše, soudruzi. Můžeme jít.“

Ještě než se vydal na velitelské stanoviště své armády, aby převzal funkci, dal se prý zavést do nemocnice, kde pracovala jeho žena jako lékařka. Stačil prý s ní prohodit na rušné chodbě jen pár slov, jak se jí daří, co syn, jestli něco nepotřebuje. Pohládila ho po tváři. „Jsi pohublý. Bylo to zlé?“ Vyhnul se odpovědi. „Musím už jet. Ozvu se, jak nejdříve budu moci. Pozdravuj syna a obejmi ho za mne.“ Políbil ji. Byl vždycky doma jen hostem. Dlouhou dobu předstírali rozchod, aby její kulacký původ neohrozil jeho kariéru. Co kariéru? Možná i život. „Buď na sebe opatrný,“ zašeptala. Ještě u vchodu se ohlédl. Zamávala mu.

Informace z německých pramenů o tom, že zajel do blíže neurčené moskevské nemocnice za svou ženou, která tam údajně pracovala jako lékařka, se ve světle zcela věrohodných sovětských pramenů jeví jako jednoznačně nepravdivá. Vlasov se v roce 1926 oženil s Annou Michajlovnou Voroninovou, která pocházela z Lomakina stejně jako on. Nikde není potvrzeno, že byla lékařkou. Její původ, pokud byl otec označen za kulaka, mohl být pro Vlasovovu velitelskou kariéru závadou, takže ho nejspíš zamlčoval. Ve svém vlastním životopise napsaném v roce 1940 pro doplnění osobních spisů Vlasov sice uvádí manželčino jméno, ale zamlčuje povolání i bydliště a nezmiňuje se ani o tom, že spolu mají syna. O synovi se nenajde sebemenší zmínka ani v materiálech NKVD. Údajně po válce žil pod jiným jménem. Jisté je, že manželé nežili v přílišné shodě. Vlasov byl sukničkář. Už v Leningradě svou ženu podváděl s milenkou, kterou nakonec přivedl do jiného stavu. Anna Michajlovna se o tom dozvěděla, ale dokázala mu nevěru odpustit. I když se stala ženou rudého velitele, což znamenalo solidní hmotné zajištění, vesnická prostota a bezprostřednost stále pronikaly do jejích slov i činů a život

s Andrejem nebyl lehký. Žena ho, jak se mu zdálo, nechápala. Nebyl jí schopen vysvětlit, že nemůže žít jinak. Ožehavé vůbec bylo začít s ní o tom rozhovor. Jako sovětský velitel musel předstírat přesvědčení, které pro ni bylo, zdá se, cizí a nepřijatelné. A tak raději mlčel s pocitem, že se jeden druhému čím dál víc vzdalují. Protojerej Alexandr Kiselev, který se s ním seznámil v Německu, ve své vzpomínkové knize uvádí příhodu z jeho vyprávění: Jednou doma v rozhovoru s ženou Vlasov kritizoval jakýsi nově vydaný vládní dekret, o kterém se právě dočetl v novinách. Vtom vešel do jejich bytu důstojník, který spolu s ním sloužil, a Vlasov okamžitě začal vydaný dekret nadšeně vychvalovat. Když důstojník odešel, Anna Michajlovna se na manžela rozhořčeně obořila: „Andreji, jak se můžeš takhle přetvařovat? Jak můžeš takhle žít?“

Válka Vlasovovi pomohla v řešení rodinných vztahů. V den jejího vypuknutí vypravil ženu do Gorkovské oblasti k rodičům a všechny rozeprá s ní pustil z hlavy. Na rozvod zatím nepomýšlel. Naučil se už dokonale skrývat své skutečné myšlenky i city. V létě roku 1941 začal jeho frontový román s Agnesou Podmazenkovou, která si od něj bůhvíproč dala říkat Aňa. Bylo jí osmnáct, když se poprvé vdala. Po narození syna se však s mužem rozešla. Péči o děcko přenechala rodičům a přihlásila se ke studiu na charkovský medicínský institut, které zakončila v červnu roku 1941, zrovna když začala válka. Hned po absolvování institutu byla povolána do armády a přidělena jako lékařka k 37. armádě. Vlasovovi, chytlavému na pěkné ženské, padla brzy do oka. Když mu dala najevo, že by neměla nic proti sblížení s ním, neboť ji přitahoval jako nejvyšší nadřízený i zajímavý muž, začal se jí dvořit, což jí působilo rostoucí potěšení. Dovolovala mu čím dál víc, až nakonec na polním lůžku v jeho ubikaci úplně všechno. Vlasov jí ovšem neprozradil, že je ženatý. Naopak jí sliboval, že jakmile to válečné poměry dovolí, okamžitě se s ní ožení. Zřejmě jí vyličil své city v takovém světle, že se již s jistotou pokládala za jeho manželku. Uváděla to také v úředních písemnostech. I ve štábu armády ji všichni bez jakékoli sentimentality pokládali za generálovu PPŽ, což znamenalo *podvižno-polevaja ženščina* – žertovný název pro velitelské milenky, utvořený podle vzoru oficiálního označení samopalu PPŠ – *pistolet-pulemnot Špagina*. Lze pochopit, že generál v době, kdy

řídil bojové akce, neměl čas ani pomyšlení na vyřizování rozvodových záležitostí a oficiální uzavření nového sňatku, ale dokumenty dochované v archivu NKVD prokazují, že udržoval souběžně vřelé citové vztahy jak se ženou, tak i s milenkou.

Stalin se při loučení s Vlasovem zeptal na jeho rodinné poměry a podotkl, že se před odjezdem na frontu jistě staví doma, aby potěšil ženu.

„Má žena nežije v Moskvě, soudruhu Staline, ale daleko odtud, v Gorkovské oblasti, u rodičů, takže já pojedu rovnou na frontu.“

Stalin vzal jeho sdělení s úsměvem na vědomí a podal mu blahosklonně ruku. Vlasov ze všeho nejdříve spěchal oznámit Agnese dopisem, že byl jmenován velitelem armády a že si ji samozřejmě bere s sebou na frontu jako štábní lékařku. Nadšenými slovy, i když kupodivu s množstvím generála nedůstojných gramatických a pravopisných chyb, jí líčil své přijetí v Kremlu: „Pozval mě k sobě největší a hlavní hospodář. Představ si, on se mnou hovořil celou půldruhou hodinu. Sama si umíš představit, jaké mě potkalo štěstí. Nebudeš tomu věřit, takový velký člověk a zajímá se o naše malé rodinné záležitosti. Zeptal se mě, kde mám ženu a vůbec na zdraví. To může udělat jenom ON, který nás všechny vede od vítězství k vítězství. S ním rozdrtíme tu fašistickou pakáž.“ Ještě týž den napsal obdobný dopis i své ženě Anně Michajlovně: „Nebudeš tomu věřit, drahá Aňo. Jaká radost mě potkala. Hovořil jsem se samotným naším velkým hospodářem. Takové pocty se mi dostalo ponejprv v mém životě. Neumíš si představit, jak jsem byl plný obav a s jakým nadšením jsem od něho odcházel. Nebudeš ani věřit tomu, že takový veliký člověk si najde čas i pro naše osobní záležitosti. Věř mi, že on se mě zeptal, kde mám ženu a jak se jí žije. Myslel, že jsi v Moskvě. Já jsem mu řekl, že jsi daleko, takže se nezdržím ani hodinu a pojedu rovnou na frontu. Povinnosti nepočkají.“

Tak se tedy Vlasov podělil o své dojmy s milenkou i manželkou, které o sobě nevěděly a každá z nich měla za to, že Stalinův dotaz se týkal jí.

Přebírání funkce proběhlo vcelku bez potíží. Těch slíbených patnáct tanků Vlasov dostal, ale ani o jeden víc. Ověřoval si stav podřízených vojsk. Armáda se skládala ze dvou střeleckých divizí, tří střeleckých brigád a dvou nedostatečně vyzbrojených tankových praporů, tvořících

původně operační skupinu pod velením plukovníka Alexandra Iljiče Lizjukova. Ten byl v roce 1939 v rámci čistek bezdůvodně vězněn a s použitím násilí nucen k přiznání nespáchaných provinění. Těsně před válkou byl pro nedostatek důkazů propuštěn a znovu nastoupil službu v armádě. V bojích počátečního období války byl za mimořádné bojové zásluhy vyznamenán Zlatou hvězdou hrdiny Sovětského svazu. I když jako velitel operační skupiny prokázal vynikající velitelské schopnosti, Stalin stále váhal, jestli mu má nebo nemá svěřit armádu. Schválil ho zatím na funkci Vlasovova zástupce. (V prosinci se plukovník dočká povýšení na generálmajora a zanedlouho poté bude přece jenom ustanoven do funkce velitele 5. armády. Štěstí jako by se konečně na něj začalo usmívat, ale jen na půl roku. V červenci 1942 v bojích u Voroněže zahyne v tanku při zásahu protitankovým granátem velké ráže. Generálovo tělo bude výbuchem tak znetvořeno, že ho nikdo nepozná. Stalinovi si někdo pospíší oznámit, že velitel 5. armády je nezvěstný. Vůdce se zlostně otáže: „Lizjukov je u Němců? Přeběhl?“ Bude zařazen mezi zrádce, o nichž se nesmí v novinách objevit ani řádek.)

Členem vojenské rady 20. armády se stal divizní komisař Pjotr Nikolajevič Kulikov a náčelníkem štábu generálmajor Leonid Michajlovič Sandalov. Štáb armády byl umístěn v mikrorajonu Chimki nazvaném Socgorodok. Grigorij Jakovlevič Rudoj, přidělený k Vlasovovu štábu do zpravodajského oddělení jako překladatel a tlumočník, později zavzpomínal, jak se s obtížemi dostavil na místo určení. Autobusem číslo 2 dojel ze Sverdlovova náměstí k říčnímu přístavišti, po mostě přešel na druhý břeh kanálu Moskva–Volha a došel k velkému domu, kde se nacházel štáb. Zabíral celé první patro. Tři místnosti byly přiděleny zpravodajskému oddělení. Čtvrtou obýval velitel armády generál Vlasov s vojenskou lékařkou Podmazenkovou, která se prohlašovala za jeho ženu, i když s ním nebyla právoplatně oddána. Postaral se o její přidělení ke štábu. Byla vyznamenána dvěma medailemi, z nichž medaile Za odvahu se na frontě zvláště cenila. Vlasov se Rudému vryl do paměti jako „vysoký muž ostříhaný na ježka, s kulatými brýlemi v úzkých umělohmotných obroučkách. Chodil ve válenkách, prošíváných vatovaných kalhotách a kožešinové vestě oblečené přes gymnastorku s generálskými hvězdami“.

Uhodily silné mrazy. Velitel frontu generál Žukov bez ohledu na to vydal rozkaz, v němž se dávalo na vědomí, že omrznutí se rovná sebezmrzačení a kdo se jím proviní, bude předán vojenskému tribunálu. Bylo to nelidsky přísné rozhodnutí, protože mnozí vojáci měli na nohou jenom bagančata s ovinovačkami místo teplých válenek, takže zabránit omrzlinám nebylo často v jejich moci. Důstojníci nicméně museli podepsat, že byli s rozkazem seznámeni a že zodpovídají za jeho plnění. Vojáci přesto, jak Vlasov zjišťoval, vypadali dobře. Byli to většinou mladí, zdraví chlapci, plní sebedůvěry. Snažil se pro ně vymoci zimní výstroj. Jednotky byly jen zčásti na plných počtech, výzbroj shledával v pořádku. Potřeboval by jen více protitankových prostředků, ale v tom mu nikdo v dané chvíli nemohl pomoci. Taky měla armáda málo nákladních aut a nutně bylo třeba doplnit munici.

Prohlédl si obranné postavení. Hluboké zákopy klikatě rozrývaly zasneženou pláň. Místy byly zbudovány důkladně, s pohotovostními úkryty, kde se topilo v polních kamínkách, s výklenky pro munici, se solidní výdřevou, s násypy a předprsněmi, s podkovovitými palebnými staveništi pro kulomety a protitankové pušky. Vpředu minová pole a drátěné zátarasy. Rozvětvená síť spojovacích zákopů. Také dělostřelci a tankisté se svými zbraněmi se skryli za násypy pokryté sněhem. Na některých místech se však obranná postavení teprve budovala. Vlasov si za těchto okolností nebyl jistý, jestli se v boji na široké frontě podaří odolat hromadnému nájezdu tanků. Když dalekohledem zkoumal bílou rovinu, svíralo se mu srdce obavami.

Patnáctého listopadu 1941 – po čtrnáctidenní přestávce – vyrazily pancéře německé 3. tankové skupiny znovu do útoku. Osádkám tanků i panzergrenadýrům zněla dosud v uších slova vůdcovy výzvy, kterou jim velitelé předčítali ráno před útokem: „Vojáci! Před vámi je Moskva! Za dva roky války se před vámi sklonila všechna evropská hlavní města... Zbyla Moskva. Donuťte ji ke kapitulaci! Ukažte jí sílu svých zbraní a projděte jejími náměstími! Moskva znamená konec války. Moskva znamená oddech. Kupředu!“

Tanky s černými kříži se valily plány za hromobití dělostřelby a řevu bitevních letounů směrem na město Klin. Jednotky 30. armády Kalininského

frontu neměly dost sil, aby zadržely jejich nápor. Opouštěly své zákopy, ustupovaly, ale vyčerpávaly nepřítele zarputilým odporem.

Následující den se na volokolamském směru dala do pohybu 4. tanková skupina. I ona byla ze vzduchu podporována mračnem letadel. Ostří jejího hlavního úderu mířilo na postavení divize generála Panfilova a jezdecké skupiny generála Dovatora. Osmadvacet vojáků jedné z jednotek čtyři hodiny bránilo železniční zastávku Dubosekovo. Zničili osmnáct německých tanků. Jejich heslem bylo: „Rusko je veliké, ale ustoupit není kam, za námi je Moskva!“ Všude se rozpoutaly nelítostné boje, v nichž na obou stranách přibývalo mrtvých a raněných. Sovětské jednotky byly nuceny vyklidit Klin. V obranné frontě se objevila trhлина. Šestnáctá armáda ustoupila od Solněčnogorska. Obě strany zasazovaly poslední zálohy. Vítězství jedné nebo druhé záviselo na tom, která vydrží nelidskou zátěž bojů, třeba jen o chvíli déle. Které z obou zbude ještě poslední jednotka schopná boje.

Dvacátého sedmého listopadu 1941 padlo město Istra, vzdálené pouhých padesát kilometrů od Moskvy. Stalin volá generálu Žukovovi na velitelské stanoviště Západního frontu: „Jste přesvědčen, že udržíme Moskvu? Ptám se vás na to s těžkým srdcem. Mluvte otevřeně jako komunista.“

„Moskvu bezpodmínečně udržíme,“ ujišťuje ho Žukov. „Ale musíme mít ještě nejméně dvě armády a alespoň dvě stě tanků.“

„To je dobře, že jste tak přesvědčen. Zavolejte na generální štáb a domluvte se, kam mají být soustředěny dvě záložní armády, o které žádáte. Budou připraveny do konce listopadu, ale tanky zatím dát nemůžeme.“

Koncem listopadu německé tanky na severu pronikly přes Krasnou Poljanu až na dohled Moskvy. Na severozápadním a středním úseku se fronta posunula na méně než třicet kilometrů k městu. Na jihu se Guderianovy tanky přiblížily ke Kašinu. Pád Moskvy se zdál neodvratný.

V těchto kritických dnech přišla řada na Vlasovovu 20. armádu. Nepřátelské formace se objevily v dálce před první linií zákopů jejího obranného postavení. Generálu Vlasovovi se nechtělo čekat, až udeří. Co když Němce předejdeme a zaútočíme sami? Na něco takového nejsou připraveni. Kromě toho jsou jistě unaveni. Překvapivý útok je přinejmenším vyvede z míry. Pojal riskantní rozhodnutí. Zaútočíme!

Sestavil údernou skupinu z tanků a z jednotek pěchoty, kterou posadil na auta. Osobně převzal velení a 6. prosince z čelního tanku vydal povel: „Vpřed!“

Němci opravdu útok nečekali. Jisti si vítězstvím, využívali krátké bojové pauzy k odpočinku. Vtom k nim dolehlo dunění tanků a plání se hrozivě neslo bojovné, dravé „Urááá“. Někteří z německých vojáků ani nestačili popadnout zbraň a posbírat své věci. Ve všeobecném zmatku a vřavě utíkali.

Vlasovova skupina snadno rozrazila německou linii a pronikla do hloubky několika kilometrů prakticky skoro beze ztrát. Avšak Němci se vzpamatovali. Během pár hodin trhlínu ucpali. Úderná skupina byla odříznuta. Generál Vlasov však zachoval ledový klid. Rádiem se spojil se svým náčelníkem štábu a vydal rozkazy pro útok všemi silami armády ráno následujícího dne. Obklíčená skupina pod jeho velením se měla k útoku připojit úderem v protilehlém směru.

Časně ráno, ještě než se rozptýlila mlha, ocitli se Hitlerovi vojáci v palebném svéráku. Zepředu i zezadu je drtily útočné klíny. Nakonec prorazily jejich chaotickou obranu a spojily se u osady Chimki.

Němci utrpěli těžkou porážku a trvalo několik dnů, než zase uspořádali svou bojovou sestavu a rozvinuli znovu útok. Zdálo se, že tentokrát je v postupu na Moskvu už nic nezadrží. Jednotky 20. armády statečně odolávaly tlaku, ale Vlasov už neměl žádné zálohy, které by mohl zasadit do boje. Ze všech úseků dostával hlášení, že situace je kritická.

V okamžiku nejvyšší nouze zasáhla příznivá náhoda. V prostoru rozmístění jednotek armády se objevil velitel sibiřské záložní divize, která byla na přesunu severním směrem k sousední armádě, ale ve vánici zabloudila. Generál Vlasov pod tíhou okolností podřídil divizi svému velení. Uvědomoval si, že se dopouští svévole, ale odvrácení německého průlomu se mu zdálo natolik důležité, že se cítil schopen si svůj čin zodpovědět třeba před Stalinem.

Jednotkám divize povolil dvě hodiny odpočinku. Pak je poslal na nejohroženější úsek své obranné linie. Jejich zásah divize okamžitě rozhodl boj. Němci už mleli z posledního. Demoralizovaní těžkými ztrátami a vyčerpaní broděním v metrových závějích, vyprošťováním zamrzlých nebo uvízlých strojů, sužováni vánicemi a promrzlí ve svém lehkém oblečení,

zakolísali, začali ustupovat. Jejich útok se zhroutil. Velení přitom už nemělo zálohy, které by zasadilo do protiútoků. To se stalo 5. prosince 1941.

Nazítří ráno generál Vlasov znovu předvedl svou odvahu riskovat. Ačkoli neměl přesné průzkumové zprávy o nepříteli, nařídil svým prořídlým divizím pokračovat v protiútoků. A trefil do černého. Vyčerpané německé jednotky se nezmohly na odpor. Daly se na ústup. Vojska 20. armády je hnala před sebou. K protiútoků se přidávaly další armády Západního, Kalininského i Brjanského frontu. Rudá armáda přecházela do všeobecné ofenzivy, jako když se protrhne hráz a povodňová vlna se žene vpřed a ničí vše, co jí stojí v cestě.

Vlasovova armáda tuto ničivou povodeň rozpoutala. Jedenáctého prosince osvobodila Solněčnogorsk a postupovala dál. Toho dne psal její velitel své ženě Anně Michajlovně: „Náš život teď začal být veselejší, hlavní je, že bijeme fašisty a ženeme je bez oddechu. Ty časy, kdy se pokládali za neporazitelné, jsou už pryč.“

Nepřítel se snažil zachytit u Volokolamsku. Desátého ledna 1942 se však 20. armáda s 1. údernou armádou a 2. gardovým jezdeckým sborem, 22. tankovou brigádou a pěti lyžařskými prapory po půldruháhodinové dělostřelecké přípravě obořila na německou obranu prudkým útokem a po dvoudenních urputných bojích ji prolomila. Jezdecké eskadrony, tanky a lyžařské jednotky rychle vnikaly do hloubky nepřátelské obrany a rozvracely její tyl. Právě křídlo Západního frontu společně s 20. armádou jako svým jádrem hnalo Němce dál a během týdne dosáhlo Rževa. V té chvíli Stalin nařídil 1. údernou armádu generála Kuzněcova, postupující dosud napravo od 20. armády, stáhnout z boje a zařadit do zálohy vrchního velení. Generál Žukov nechce věřit svým uším. Telefonuje Stalinovi. Žádá vysvětlení. Proč má stáhnout 1. údernou armádu v nejméně vhodný okamžik?

„Stáhněte ji a nevedte zbytečné řeči!“ okřikl ho Stalin.

„Oslabí to naše úderné uskupení!“

„Máte spoustu vojsk, spočítejte si, kolik máte armád!“

„Máme však také velmi širokou frontu, na všech směrech vedeme rozhořčené boje, které vylučují možnost přeskupení. Žádám, abychom mohli první údernou armádu ponechat v bojové sestavě našeho pravého křídla do zakončení útoku, jinak to oslabí na tomto úseku náš tlak.“

Ve sluchátku se ozvalo cvaknutí. Vrchní velitel neměl rád, když mu někdo odporoval. Žukov se toho odvažoval dost často. Nyní se ho zmocnil vztek. Dal se spojit s náčelníkem generálního štábu. Popuzeně ze sebe vychrlil, oč mu běží.

„Holoubku,“ zazněl ve sluchátku Šapošnikovův měkký, chláholivý hlas. „Proti tomu jsem bezmocný, je to osobní rozhodnutí vrchního velitele.“

Generál Vlasov dostal rozkaz rozšířit svou útočnou linii i do pásma, kde až dosud operovala Kuzněcovova armáda. Došlo na Žukovova slova. Úderná síla 20. armády značně poklesla. Armáda sice postoupila až k městu Gžatsk, ale tam se její útok zastavil před odolnou obranou německých vojsk.

Šestnáctého prosince, několik hodin před zahájením útoku na Voložinsk, přijela do nedávno osvobozeného Solněčnogorska za Vlasovem americká novinářka Larry Lesuerová. Město, které bylo nečekaným sovětským útokem vyrváno z rukou nepřítele dříve, než je německé destrukční oddíly stačily vypálit a zničit výbušinami, kypělo nečekaným ruchem příprav k dalším bojům. Na okraji zasněženého borového lesa se u ohňů ohřívali vojáci utábořených jednotek. Novinářka potkávala pochodující pěší kolony i vojáky v bílých maskovacích oděvech na lyžích a také eskadrony jezdců v nízkých kožešinových kubánkách s červeným dýnkem a huňatých jezdeckých pláštích zvaných burky. Povšimla si i německých orientačních tabulek přibitých na stromech. Spojáři natahovali telefonní kabely a vztyčovali pokácené sloupy, viděla i obrovité tanky s bílým zimním nátěrem. Zaujalo ji polní obvažště, kde desítky ošetřovatelek podle pokynů lékařky v bílém plášti přes uniformu s majorskými distinkcemi a s pistolí na boku odnášely na nosítkách raněné do určených velkých stanů. Cestou k budově bývalého německého štábu divize, kde se usadil Vlasov, musela se svými průvodci překračovat mrtvol, které asanační oddíly ještě nestačily odklidit. Průvodci ji zavedli do místnosti a řekli: „Tady počkejte, generál za vámi přijde.“ Po delší době vstoupil v doprovodu svého politického komisaře. Pozdravil sytým basem: „Zdráavstvujtě, továřišči!“ Všichni přítomní odpověděli sborem: „Zdráavstvujtě, továřišč geněral!“ Vlasov i komisař byli oblečeni v dlouhých šedivých pláštích

s generálskými hvězdami, na nohou měli bílé, kůží obšité válenky. Vlasov žurnalistku srdečně přivítal a dal se s ní ochotně do řeči. Odpovídal na její otázky, ale vyhýbal se podrobnostem. O plánované činnosti řekl jen: „Dnes v noci dobudeme Volokolamsk. Naše úderné jednotky na lyžích a jezdcí donutí nepřítele utíkat, dřív než uvázne v obklíčení. Von Strassovi se už nechce moc bojovat, jeho vojáci jsou v zákopech zmrzlí jako drozdi...“ Dělal mu dobře, že se o něm bude psát v zahraničních novinách, ale střežil se prozradit cokoliv, co se ve válce nezbytně musí utajovat.

*A. A. Vlasov v rozhovoru s válečnými korespondenty
na frontě u Moskvy (1941).*

Vlasovovův novodobý životopisec Nikolaj Konjajev, který si dal práci s ověřením Vlasovových zásluh v protiofenzivě u Moskvy, konstatuje, že v době formování 20. armády obdržel náčelník Hlavní kádrové správy Rudé armády telegram odeslaný náčelníkem štábu Jihozápadního frontu Pavlem I. Bodinem a podepsaný zástupcem náčelníka vojenské zdravotnické správy frontu Bjalikem-Vasjukevičem: „Generálmajor Vlasov nemůže být odeslán dříve než 25.–26. listopadu vzhledem k pokračujícímu

zánětlivému procesu středního ucha. “ Lékaři Vlasovovi v zdravotní stav odhadli chybně. Ležel údajně v nemocnici ještě 6. prosince, kdy armáda dostala rozkaz k útoku na Solněčnogorsk. Vlasov prý k armádě nedorazil ještě ani 10. prosince, kdy vojska dosáhla čáry Vekšino–Nikolskoje. Město Solněčnogorsk prý armáda dobyla 12. prosince stále ještě za Vlasovovy nepřítomnosti. Ve svém otevřeném dopise psaném v Německu se při popisu své činnosti o žádné nemoci nezmiňuje. Píše: „Po vyjití z obklíčení jsem byl jmenován zástupcem velitele jihozápadního směru a poté velitelem 20. armády. Formování 20. armády probíhalo v nejtěžších podmínkách, kdy se rozhodovalo o osudu Moskvy. Dělal jsem vše, co jsem mohl, pro obranu hlavního města země. Dvacátá armáda zadržela útok na Moskvu a poté sama přešla do útoku. Prolomila frontu německé armády, dobyla Solněčnogorsk, Volokolamsk, Kachovskou, Seredu a další města a zajistila přechod do útoku na celém moskevském úseku fronty a pronikla ke Gžatsku.“ Konjajev na základě svědectví náčelníka štábu 20. armády Leonida M. Sandalova, tvrdí, že generál Andrej Vlasov přijel k armádě, až když dosáhla přístupů k Volokolamsku: „V poledne 19. prosince se ve městě Čismeny začalo rozvíjet armádní velitelské stanoviště. Když jsem s členem vojenské rady Pjotrem Kulikovem upřesňoval na spojovacím uzlu poslední situaci vojsk, vešel dovnitř pobočník velitele a ohlásil nám jeho příjezd. Oknem bylo vidět, jak z automobilu, který zastavil u domu, vystoupil generál vysoké postavy v tmavých brýlích. Měl na sobě kožich s vyhrnutým límcem, na nohou válenky. Byl to generál Vlasov. Zašel na spojovací uzel a tady došlo k našemu prvnímu setkání. Ukázal jsem mu situaci vojsk na mapě a ohlásil, že velení frontu nám pro útok na Volokolamsk posílá na pomoc skupinu Katukova z 16. armády. Kulikov doplnil mou informaci sdělením, že armádní generál Žukov nám vytkl pasivitu velení vojskům ze strany velitele armády a požaduje jeho osobní podpis na operačních dokumentech.“ Vlasov údajně naslouchal Sandalovovu hlášení s nasupeným výrazem. Několikrát se obou generálů na něco zeptal s odůvodněním, že po onemocnění uší špatně slyší. Poté zlostně prohlásil, že už se cítí lépe a že během jednoho dvou dnů vezme velení armády plně do svých rukou. Po tomto rozhovoru odjel čekajícím autem do štábu armády, který se přemístil do Nudol-Širina.

Sandalovovo svědectví nepůsobí příliš věrohodně. Těžko si představit, že by se generál upoutaný na nemocniční lůžko nesvěřil v dopise své ženě se svými zdravotními potížemi a že by si vymýšlel jásavá sdělení „bijeme fašisty a ženeme je bez oddechu“. Nemohl být nepřítomen v době bojů o Solněčnogorsk, když jej americká novinářka zastihla 16. prosince ve štábu, unaveného po několikadenní duševní i fyzické námaze spojené s řízením útočné operace. Spíše se podobá pravdě, že Sandalov, který psal svá pamětnická svědectví v době, kdy Vlasov už byl diskvalifikován jako zrádce, se střežil dávat najevo sebemenší sympatie k němu a snažil se co nejvíce bagatelizovat jeho bojové zásluhy a v zájmu své vlastní kariéry vyvolávat dojem, že všechny vítězné boje u Moskvy vybojovala 20. armáda v době, kdy Vlasov ležel v nemocnici se zhnisaným uchem, takže se na nich nepodílel a sklízel za ně neprávem pocty, které ve skutečnosti patřily jemu, Sandalovovi. Vlasovovův nadřazený velitel armádní generál Georgij Konstantinovič Žukov, který dokázal prosazovat svou velitelskou vůli s bezohlednou tvrdostí a při plnění povinností nikomu nic neodpustil, by tak závažnou neúčast velitele armády v klíčových bojích bral při hodnocení jeho činnosti nepochybně v potaz. Vlasovovu velitelskou způsobilost nicméně navzdory občasným vzájemným neshodám hodnotil pozitivně: „...všechny úkoly stanovené vojskům armády soudruh Vlasov plní svědomitě...“ Že velitelé sklízeli pocty za úspěchy svých jednotek, i když se na nich nepodíleli, není na vojně v žádné době nic neobvyklého, avšak Vlasovovi lze sotva upřít záslužnou iniciativu překvapivého protiútoku a obratné řízení bojové činnosti 20. armády.

Dvacátého prosince ovšem útočící rojnice 20. armády narazily na připravenou obranu nepřítele a útok se zastavil. V oficiální zprávě Sovinformbyra o porážce německých vojsk u Moskvy se jméno generála Vlasova uvádí spolu s jmény budoucích maršálů Rokossovského a Govorova. V novinách pod titulkem *Zhroucení německého plánu na obklíčení a dobytí Moskvy* byly otištěny fotografie generálů, kteří ubránili hlavní město. Mezi nimi byl i generál Andrej Andrejevič Vlasov. O odměnách za zásluhy rozhodoval Stalin, který do té doby spíše káral a trestal. Nyní štědrě uděloval pochvaly, odměny, řády a medaile i vyšší hodnosti a funkce.

Bylo to velké vítězství, kterého dosáhla Rudá armáda začátkem ledna 1942. Zahнала Němce od Moskvy o více než 200 kilometrů dál na západ a stanula na čáře Sližarovo–Ržev–Borovsk–Mosalsk–Belev–Mcensk–Novosil. Mezi odměněnými byl samozřejmě i generál Vlasov. Za protiútok u Moskvy byl vyznamenán druhým Řádem rudého praporu. Šestého ledna byl povýšen na generálporučíka a 22. února bude vyznamenán Leninovým řádem. O jeho bojových zásluhách se začalo pochvalně psát v novinách.

V polovině ledna 1942 za Vlasovem do osvobozeného Volokolamsku přijela francouzská novinářka Eva Curieová. Zvědavě si prohlížela město, které mělo před válkou nějakých dvacet tisíc obyvatel, sídlících ve velkých činžovních novostavbách i ve starých tradičních domcích seskupených kolem starobylého kláštera z 15. století. Z něho zbyly jen ohořelé trosky, v nichž zahynulo několik desítek obklíčených sovětských vojáků. Na hlavní ulici Curieová viděla dvojici vojáků eskortujících německého zajatce, který se vlekl se svěšenou hlavou. Trojici dostihl chlapec na lyžích a přetáhl Němce přes záda lyžařskou holí.

Generál Vlasov se ubytoval v jednom z mála nepoškozených domů. V době novinářčina příchodu spal. Důstojníci z jeho štábu jí vysvětlovali: „Víte, on nespál už pět dní.“ Po několika hodinách čekání se s ním konečně setkala. Hned na začátku rozhovoru jí sdělil zajímavost: „Zajali jsme při dobytí města padesát Němců a mezi nimi je nějaký Hans Hitler.“ Se zřejmým potěšením dodal: „Prý fýrerův synovec.“ Pozval ji na večeři. Byla prostá: horký čaj, černý chléb s máslem, nakládané okurky, tvarohový koláč, vodka... Pyšně jí ukazoval trofeje: odznaky poražených německých pluků, jednotek SS, Ritterkreuz. „To všechno je moje válečná kořist,“ řekl s úsměvem. Pochlubil se i spoustou dárek od vděčných obyvatel Volokolamska: knihy, láhve vodky, čokoláda, hodinky s vyrytým věnováním: „Generálu Vlasovovi kolektiv závodu Frunze.“

Na jídelním stole rozložil štábní mapu a jasným, zvučným hlasem novináře vysvětloval průběh operací: „Němci se po ústupu od Moskvy pokusili zachytit v spěšně budovaném obranném postavení. My jsme ale čelním útokem prolomili jejich linie do hloubky pětadvaceti kilometrů. Jejich 23. a 106. pěší divize spolu s Guderianovou tankovou divizí podnikly protiútok, ale my jsme je odrazili.“ Přešel ke všeobecnějším

úvahám s historickými příklady. S obdivem se rozhovořil o Petru Velikém a o Napoleonovi, který bývá podle jeho názoru hloupě srovnáván s Adolfem Hitlerem. Vyptával se Evy Curieové na generála de Gaulla, jehož obdivoval. Novinářka si poznamenala: „Je to jeden z těch perspektivních sovětských generálů, jejichž sláva rychle roste.“ Na oplátku se ho zeptala: „Považujete pomoc západních spojenců za dostatečnou, přiměřenou vašim potřebám?“ Po dlouhém přemýšlení odpověděl: „Pokud jde o mě, já za svá vítězství vděčím ruským zbraním. Účinnou pomoc nám poskytne jen otevření druhé fronty.“ Rozhovor uzavřel výrokem: „Celý svět musí bojovat proti fašismu.“ Sám v té chvíli netušil, jak blízko je doba, kdy popře platnost svého prohlášení usilováním o spojenectví s fašisty.

Mezitím se v průběhu ledna ukázalo, že vojenskou lékařku Agnesu Podmazenkovou, která po celou dobu sdílela s Vlasovem ubikaci a nepochybně i lože, vydávajíc se za jeho ženu, se generálovi vedle plnění závažných vojenských úkolů podařilo přivést do jiného stavu. Postupující těhotenství si vynutilo její dočasné propuštění z činné služby. Sedmadvacátého odjela k matce do města Engels, kde zanedlouho porodí chlapečka, kterého dá zaregistrovat pod jménem Andrej Podmazenko. Vlasovův pobočník Kuzin na ni později prozradí, že se svým povinností příliš nevěnovala. Všechnu práci na ošetřovně prý přenechávala felčarovi a sama se věčně někde ulejšala. Její loučení s Andrejem Andrejevičem bylo zřejmě tklivé. Svědčí o tom její dopis odeslaný z Engelsu 18. února 1942: „Andrjušenko! Miláčku, blahopřeju Ti k XXIV. výročí Rudé armády a přeju Ti velké vítězství nad fašisty. Chtěla bych být v tento velký den s Tebou, abych ještě více cítila radost, ať je tento den dnem smrti pro všechny fašistické agresory. Od Tebe jsem dostala jenom jeden dopis, Tobě jsem poslala spoustu dopisů, piš, milý, častěji, aspoň několik slov, abych věděla, že jsi zdrav... Miláčku, já nyní žiju jenom dopisy, máme tady jedno kino, jehož repertoár je velmi pestrý, a to tak, že už celou sezónu běží Chovatelka vepřů... Andrjušenko, piš mi o sobě vše, vždyť mě zajímá každá maličkost včetně toho, jestli si každý den měníš kapesníky, nebo raději chodíš se špinavými??? Co Kuzin? Stará se o Tebe? Vyříd' mu, že za nesplnění mých instrukcí ho stihne velký trest. Andrjušenko!

Ted' žiju jediné tím, že v květnu budu už s Tebou na frontě. A ne abys byl proti. Ještě jednou... opakuju, že jestli pro mě 2. nebo 3. května nepřijede Kuzin, sama si vyběhám odeslání na frontu. Mámu tady nechám s dítětem a seženu nějakou ženskou, aby jí s ním pomohla. Zbývá už jenom březen, duben, únor nepočítám. Ty si ani neumíš představit, jak se mi stýská a jak Tě chci vidět... Andrušo, milovaný, jak se Ti daří? Co Tvoje škrábance na ruce? A jestli máš ještě jiné škrábance, nepřeu si jenom, aby byly ženského původu... Tvá milující Aňa.“

Kdyby Agnesa, která se podepsala Aňa (možná proto, že se někdy podřekl a oslovil ji ze zvyku jménem své manželky), věděla, že každý dopis, který od Andruši obdrží, musí její miláček jen s nepatrnými odchylkami napsat a odeslat ještě také své zákonitě ženě Anně Michajlovně do Lomakina, pochopila by, proč jí nepíše častěji. Nutno mu však přiznat, že svou intimní korespondenci poděloval spravedlivě milenkou i ženu. Posílal jim čas od času dokonce i peníze. Měl jich dost pro obě. V dopise manželce vysvětloval: „Peníze tady nemám za co utratit. Všechno tu máme: jídlo, obuv, ošacení a ještě navíc sto gramů vodky, takže je nám příjemně, teplo a veselo. Nemysli si, že náš život jsou jen samé strasti. Naopak jsme plni elánu a duchovní síly, vybaveni technikou a s radostí plníme svou povinnost k vlasti, ničíme tu fašistickou chamrad', která nám brání vybudovat si radostný a šťastný život. Už nebudou dlouho dupat po naší posvátné zemi.“

Před zahájením volokolamské operace generál Žukov posílil 20. armádu dvěma střeleckými brigádami, pěti dělostřeleckými pluky, dvěma oddíly kašuší a 2. gardovým jezdeckým sborem s tankovou brigádou a pěti lyžařskými prapory. Sedmého ledna 1942 byl ve štábu armády dokončen plán operace a Vlasov jej schválil. Armáda měla 9. ledna vyrazit do útoku v pásmu širokém dvacet kilometrů ve směru na Šachovskou. Kvůli silnému sněžení, které vylučovalo leteckou podporu, byl útok o den odložen. Ani 10. ledna však bitevní letouny nemohly vzlétnout. Přesto v 9.30 po dělostřelecké přípravě vyrazily svazky Vlasovovy armády do útoku a postoupily toho dne v husté vánici o dva kilometry. Útok pokračoval následujícího dne, kdy bylo dosaženo postupu o tři kilometry. Dvanáctého ledna Vlasov nařídil zasadit do útoku jezdecký sbor a prolomit

nepřátelskou obranu v celé taktické hloubce. Generál Žukov však pro nepříznivé povětrnostní podmínky přikázal s útokem posečkat. Teprve k večeru se armádě podařilo dosáhnout průlomů nepřátelské obranné linie a proniknout do hloubky sedmi kilometrů. Ale i v dalších dnech útok probíhal s nesmírnými obtížemi. Armáda se posouvala dopředu stěží o pět kilometrů denně, až nakonec 25. ledna narazila u Gžatska na „vůdcovu linii“ a její postup se zcela zastavil.

Celý únor trčela 20. armáda na místě, vázána pozicičními boji. Její zásluhy však přesto patřily k největším a její velitel generálmajor Andrej Andrejevič Vlasov se stal oslavovaným hrdinou.

Třetího ledna 1942 bylo v *Izvestijích* uveřejněno oficiální sdělení, že prezidium Nejvyššího sovětu vyznamenalo generála Vlasova za bojové zásluhy Řádem rudého praporu. Eva Curieová o něm napsala: „Je to muž, který se umí prosadit nejen rozhodností, nejen odvahou, ale i citem.“

S proslaveným velitelem se přijel na frontu seznámit i odpovědný redaktor *Krasnoj zvezdy* generálmajor David Josifovič Ortenberg spolu se spisovatelem Alexandrem Jurjevičem Krivickým. Ortenberg své dojmy zaznamenal v reportáži: „Ve stábním úkrytu nás přivítal muž vysoké postavy, hubený a s brýlemi v tmavých obroučkách pod vráščitým čelem. Byl to Vlasov. Poseděli jsme s ním asi dvě hodiny. Na opotřebované mapě s modrými a červenými nápisy, kroužky a šipkami nám ukázal cestu, kterou prošla armáda od Krasné Poljany, téměř od okraje Moskvy, odkud Němci už mohli z těžkých děl ostřelovat střed města. Byl to obrovský rychlý skok, který armáda učinila... Viděli jsme Vlasova ve styku s vojáky na předním okraji i v týlu. Nešetřil slovy, obhrouble vtipkoval, sypal ze sebe trefné průpovídky. Přitom se ohlížel po nás, jaký na nás udělal dojem. Předvádí se, pomyslel jsem si. Co na tom, řekli jsme si, každý se chová podle své přirozenosti, to se nikomu nemůže mít příliš za zlé...“ Nocleh Vlasov novinářům zařídil v domě svého štábu.

„V noci,“ čteme v Ortenbergově reportáži, „Němci spustili tak silnou dělostřeleckou palbu, že se otrásaly stěny. Najednou Vlasov telefonuje do své pracovny, vzbudil Krivického a ptá se:

„Co vy děláte?“

„Spím,“ odpověděl.

„Tak spěte! A nelekejte se, já teď dám rozkaz zahájit odvetnou palbu.“ Vida, říkali jsme si, jak je ohleduplný k nám novinářům!“

Generálu Ortenbergovi se Vlasov velice zalíbil. Zhruba za týden, 5. března, jel po volokolamské silnici na frontu za reportáží válečný dopisovatel Ilja Erenburg. Navštívil generálporučíka Vlasova na jeho velitelském stanovišti v chalupě poblíž Ludiné Gory. Vlasov ho ohromil svým obrovitým vzrůstem, ale i způsobem, jak hovořil s vojáky – jadrně, občas úmyslně hrubě a přitom srdečně. V Erenburgovi to vyvolalo smíšené pocity. Ve Vlasovových slovních obratech, v intonaci i gestech, stejně jako Ortenberg, postřehl něco hraného. Navečer pochopil zdroj Vlasovovy inspirace. Generál mluvil dobré dvě hodiny o Suvorovovi. Erenburg si poznamenal do zápisníku: „Mluví o Suvorovovi jako o někom, s kým prožil léta!“

Druhý den hovořil o generálovi s vojáky. Chválili ho: je prostý, odvažný, když byl raněn staršina, zabalil ho do svého pláště, v klení se mu nikdo nevyrovná...

Boje měly v tom období poziční charakter. Nekonečně dlouho se bojovalo o Bezejmenné návrší, o vesnici Petušky, z níž nezbyla už ani jediná celá chalupa. Znovu a znovu rudoarmějci dobývali pahorek, z kterého je Němci pak zase srazili dolů. Právě když Erenburg seděl s Vlasovem v úkrytu, spustili Němci prudkou palbu. „Máme těžké ztráty,“ řekl mu Vlasov, „oni i my.“ Pak Erenburg spatřil rozštípaný les, zdál se mrtvý. Sníh byl ještě bílý, dokonce namodralý, ale na slunci měkl a trochu sesedal. Za hodinu se všechno rozburácelo. Rudoarmějci vyrazili do útoku. Tanky očistily od Němců malou úžlabinku.

Večer seděl Erenburg s Vlasovem a povídali si. Vlastně většinou hovořil jen Vlasov. O všem možném. A Ilja Erenburg pozorně poslouchal a dělal si poznámky. O tom, jak se generál dostal u Kyjeva z obklíčení a ke všemu nastýdl tak, že nebyl schopen pohybu, takže ho vojáci vynesli na rukou.

„Po té příhodě,“ prohodil Vlasov s úsměškem, „se na mě leckdo díval s nedůvěrou. Ale pak volal soudruh Stalin, ptal se, jak se mi daří, a hned se to změnilo.“

O svém jmenování velitelem 20. armády vyprávěl: „Soudruh Stalin mi svěřil armádu. Od Krásné Poljany, div ne od posledních moskevských

domů, jsme proletěli šedesát kilometrů bez jediné zastávky. Soudruh Stalin mi zavolal a děkoval mi.“ Když vyprávěl o dívce, kterou Němci oběsili, zrudl hněvem: „Ale my se jim dostanem na kůži, parchantům!“ O chvíli později chválil německou kulturnost: „Lecčemu se od nich můžeme učit. Viděl jste v našich úkrytech postele? Oni si je přitáhli z města. Mají smysl pro kulturu. U nich si taky každý voják váží svého velitele...“

Vlasov se netajil v této souvislosti s kritickými názory: „Výchova je u nás špatná. Ptám se vojáka, kdo velí jeho praporu, a on mi na to: Ten zrzavej. Ani příjmení nezná. Nejsou vychováni k úctě. To Suvorov si uměl zjednat respekt!“

Když hovořil o bojových operacích, připomínal: „Říkám vojákům: Ne že bych vás litoval, ale šetřím si vás. Tomu rozumějí.“

Uprostřed noci zneklidněl. To když Němci vystřelovali světlice: „Dostávají letecké posily. Zítra si tu úžlabinku dobudou zpátky.“

Ještě něco si Ilja Erenburg vryl do paměti: Svou řeč Vlasov bohatě prokládal rčeními a prűpovídkami, které on, ač spisovatel, nikdy předtím neslyšel. Jedna Vlasovova myšlenka Erenburga zaujala. Dodatečně nabyla zvláštního významu. Tvrdil, že nejdůležitější je věrnost. Přemýšlel prű o tom, když byl v obklíčení. Říkal si: Dostaneme se z toho, věrnost nám pomůž.

Časně ráno generála Vlasova volali k telefonu. Vrátil se celý rozrušený.

„Stalin mi prokázal velkou důvěru. Mám ihned předat velení zástupci a přijet do Moskvy.“ Stalin ho zřejmě hodlal pověřit novým úkolem. Ve chvilce vynesli z chalupy jeho věci. Vzal s sebou do auta Erenburga. Zajel na přední linii rozloučit se s vojáky. Tam se rozloučil i s Erenburgem. Spěchal do Moskvy, zatímco známého a velice populárního dopisovatele pozvali důstojníci ještě na oběd. Do Moskvy se Erenburg vrátil až v noci za dunění protiletadlových děl. Cestou přemýšlel o Vlasovovi. Usoudil, že je to zajímavý člověk, ctižádostivý, ale statečný. Jeho slova o věrnosti Erenburga dojala. Napsal článek o dobývání Bezejmenné výšiny, kde vylíčil i velitele armády. Když se pak od jednoho plukovníka dozvěděl, že Vlasov byl pověřen velením 2. úderné armády, která má prolomit blokádu Leningradu, pomyslel si, že jistě nevybrali špatně. (Informace byla nepřesná, Vlasovovo pověření znělo jinak. Když za několik měsíců poté

vyšlo najevo, že Vlasov byl zajat a spolupracuje s Němci, Erenburg, jak uvádí Leonid Mlečin, si o něm přišel pohovořit s generálem Ortenbergem. „Erenburg dlouho vzdychal a bědoval,“ vzpomíná Ortenberg. „Vyprávěl, že když se loučili, Vlasov ho třikrát políbil. Ilja Grigorjevič si stále třel tváře, jako by chtěl setřít stopy jidášských polibků.“)

Pravda je, že i v době Vlasovovy největší slávy se v jeho blízkosti pohybovali lidé, kteří ho neměli příliš v lásce, i když navenek předstírali obdiv a oddanost. Patřil k nim překvapivě i Vlasovův pobočník major Kuzin. Ve své výpovědi před orgány NKVD svého nadřízeného nijak zvlášť nechválil, pokud ovšem do své charakteristiky úmyslně nemíchal negativa, aby nebyl podezírán ze sympatií k Vlasovovi v době, kdy už byl prohlášen za zrádce. Do protokolu uvedl: „Od prvních dnů mé práce jsem upozoroval, že Vlasov je velmi vznětlivý a hrubý ke svým podřízeným. Bývaly případy, že náčelníkovi oddělení nejenom vynadal, ale doslova ho vyhnal z pracovny. Vlasov je velice samolibý, myslel, že jenom on je schopný a může pracovat, zatímco ostatní velitele bez servítků nazýval flákači a darmožrouty... Vlasov byl velmi štedrý při vynakládání státních prostředků na své osobní potřeby a šetřil své osobní prostředky. Vlasov za svého působení ve 20. armádě respektoval, ctil a dobře hodnotil jako vojenského odborníka pouze náčelníka štábu armády generálmajora Sandalova. Z úspěchů 20. armády pod Moskvou se mu zatočila hlava, zvláště poté, co byl pozván do Moskvy. Při setkání s veliteli divizí i s těmi, kdo k němu přijížděli, vyprávěl, že byl u soudruha Stalina, že ho dobře přijali a že podal řadu návrhů, které soudruh Stalin schválil. Těmito řečmi dával najevo, že se s ním počítá, že jeho slovo je zákon. Při vyostřených rozhovorech s podřízenými používal výrazu ‚nadělám z vás jelitá‘. Vůči podřízeným byl Vlasov velmi náročný, někdy až nemilosrdně tvrdý, což vytvářelo dojem, že je ukázněný, ale tomu zase odporovalo jeho chování k nadřízeným. Slyšel jsem rozhovor Vlasova přímou linkou s velitelem frontu soudruhem Žukovem. Z rozhovoru jsem poznal, že soudruh Žukov Vlasovovi něco vytýkal. Vlasov s ním mluvil vyzývavě a odsekl: ‚Chcete mi nařídit, abych předal armádu,‘ a potom dodal, že on byl osobně určen soudruhem Stalinem, a když skončil rozhovor, vyli si svou zlost nadávkami na adresu soudruha Žukova. Kromě toho, když přicházely pokyny

z frontu a byly předkládány Vlasovovi, díval se na ně přezíravě a troustil uštěpačné poznámky, že když někdo sedí víc než sto kilometrů za frontou, může mudrovat, ale tady se musí myslet.“

Kuzin se ve své výpovědi, v níž líčil Vlasova v nepříznivém světle, možná z obavy, aby ho enkávedisté nepodezírali, že k němu lnul, zmínil i o příjezdu velitele frontu generála Žukova k Vlasovově 20. armádě v únoru 1942. „Když soudruh Žukov skončil svou práci, rozhodl se, že tu zůstane na noc, ale potom změnil své rozhodnutí a v noci odjel. Po odjezdu soudruha Žukova Vlasov se smíchem vyprávěl, že prý stačilo, aby veliteli řekl, že štáb je každou noc pod dělostřeleckou palbou, a nadřízení si ihned pospíšili s odjezdem. Několikrát jsem slyšel, že Vlasov vyprávěl soudruhu Sandalovovi i jiným o soudruhu Žukovovi, že soudruh Žukov je prostě vejtaha, který má schopností méně, než se sluší na jeho funkci, a že on, Vlasov, zná soudruha Žukova z doby působení u divize. Když Vlasova vyznamenali a soudruh Žukov mu poslal blahopřejný telegram, Vlasov si ho přečetl a prohlásil, že soudruh Žukov se o jeho vyznamenání nepříčinil, že to šlo mimo něj, že soudruh Žukov mu nezapomene inspekci u divize...“

Vlasov se s Žukovem znal z předválečných časů. Oba prošli týměž zdokonalovacím velitelským kursem „Výstřel“. Vlasov jej ukončil v roce 1929, Žukov o rok později. Oba získali zásluhy v boji proti Japoncům. Žukov jako velitel sovětské 1. skupiny armád v Mongolsku, kde v prostoru řeky Chalchyn-Gol brilantní operací obklíčil a zničil intervenční vojska japonské skupiny armád, Vlasov jako operační poradce vrchního velitele čínské armády v čínsko-japonské válce. Oba poté stoupali vzhůru po žebříčku funkcí a hodností. Žukov, vyznamenaný Zlatou hvězdou hrdiny SSSR, se stal velitelem Kyjevského zvláštního vojenského okruhu, náčelníkem generálního štábu a zástupcem lidového komisaře obrany a posléze velitelem Západního frontu, plnícím životně důležitý úkol obrany Moskvy. Vlasov s Leninovým řádem na hrudi byl za ním jen o krok pozadu jako velitel divize, sboru, armády... Odmyslíme-li si Kuzinovu pochopitelnou snahu co nejvíce se od Vlasova distancovat v době, kdy blízký vztah k němu byl životně nebezpečný, rivalita ve vztahu Vlasova k Žukovovi byla přirozeným důsledkem blízkých kontaktů dvou silných a jistě ctižádostivých

osobností. Nicméně armádní generál Žukov se v posudku, který 28. ledna 1942 odeslal hlavnímu stanu zřejmě na Stalinovu žádost, navzdory možným osobním různicím s Vlasovem vyslovuje o něm bez sebemenší předpojatosti: „... Osobně je generálporučík Vlasov v operačním smyslu připraven dobře, osvědčuje operační návyky. Velení vojskům armády plně zvládá. Pro funkci velitele armády je plně kvalifikován.“

**KATASTROFA
NA VOLCHOVSKÉ
FRONTĚ**

Vrchní velitel přijal generálporučíka Vlasova pozdě v noci ve své kremelské pracovně. U stolu stáli Berija, Molotov a zástupce velitele letectva generál Alexandr A. Novikov.

Vlasov strnul v pozoru na rudém běhounu. Nejméně o dvě hlavy menší Stalin se před ním zastavil, podal mu ruku a pozval ho ke stolu. Všichni se na něj blahosklonně usmívali. Jen Berijův pohled za skly skřipce studil. Co asi všechno o mně ví, napadlo Vlasova.

Stalin pokynul, aby se posadili. Sám zůstal stát, zapálil si dýmku a začal se Vlasova vyptávat, jak probíhaly boje. Se zájmem poslouchal, procházel se přitom po pracovně a pokuřoval. Občas se zastavil, položil otázku nebo prohodil poznámku.

„Říkáte, že americké tanky v zimních podmínkách selhávají. Ano, Angličané a Američané nám posílají podřadný válečný materiál. Otevřít druhou frontu v Evropě se jim přitom nechce. Nu což, přejdeme nyní k vaší záležitosti. U Moskvy jste se osvědčil. Co byste říkal, kdybychom vás poslali k Volchovskému frontu?“

Vlasov vyskočil: „Jsem připraven splnit jakýkoliv váš rozkaz, soudruhu Staline.“

„Budete vykonávat funkci zástupce velitele frontu. Mereckov se potřebuje opřít o energického muže. Uděláte tam pořádek, Andreji Andrejeviči.“ Stalin uchopil generálporučíka za loket a vedl ho opodál ke svému psacímu stolu, na němž byla rozložena mapa severozápadního úseku fronty.

Volchovský front se organizoval v prosinci 1941 s úkolem odrazit útok Němců na Leningrad a poté v součinnosti s Leningradským frontem osvobodit město od blokády. Velitelem frontu byl jmenován armádní generál Kirill Afanasjevič Mereckov, podsaditý pětáctýřicátník, který za první světové války pracoval jako dělník ve zbrojním závodě. Od jara 1917 působil ve stranickém hnutí. Zastával funkci tajemníka městského výboru bolševické strany v Sudogdě (dnešní Vladimírská oblast). Za občanské války se jako politický komisař praporu účastnil bojů proti československým legiím při obraně Kazaně. Od října 1918 studoval na Akademii generálního štábu v Moskvě, ale již v létě 1919 působil jako zástupce náčelníka štábu 14. střelecké divize. V bojích u Caricynu (dnes Volgogradu) utrpěl zranění, po jeho vyléčení pokračoval

ve studiu Akademie. Ne dlouho. V červnu 1920 se stal zástupcem náčelníka štábu 6. jezdecké divize, jejímž velitelem byl pozdější maršál Semjon Konstantinovič Timošenko. Po prohrané válce s Polskem dokončil studium a v srpnu 1921 byl jmenován náčelníkem štábu 1. jezdecké divize, o rok později nastoupil v téže funkci k 9. střelecké divizi a později v Moskevském a Běloruském vojenském okruhu a nakonec u Samostatné dálnévýchodní armády. V létě 1936 byl vyslán v čele sovětské vojenské mise do Španělska. Ve funkci poradce velitele frontu republikánské armády se zasloužil o porážku italského expedičního sboru u Guadalajary. Po návratu do vlasti v roce 1937 byl jmenován už jako generál zástupcem náčelníka generálního štábu. Od září 1938 stál v čele Povolžského vojenského okruhu a v únoru následujícího roku převzal funkci velitele Leningradského vojenského okruhu, z níž vyplynula účast na přípravě a zahájení války proti Finsku 30. listopadu 1939. V jejím průběhu velel 7. armádě v rozhodujících útočných operacích při prolamování Mann-erheimovy linie. V červnu 1940 byl povýšen do hodnosti armádního generála a ustanoven do funkce náměstka lidového komisaře obrany. Za dva měsíce nato přešel na funkci náčelníka generálního štábu, v níž setrval jen do února 1941, kdy se stal opět náměstkem lidového komisaře obrany, a krátce před vypuknutím války převzal vysoce odpovědné úkoly koordinátora vojsk na severozápadním strategickém směru. Tři dny po německém vpádu na území Sovětského svazu byl náhle zatčen na čísi nepravdivé obvinění a uvězněn v centrále NKVD v Lubjance, kde jej vyšetřovatel Švarcman skoro tři měsíce surově bil obuškem i pěstmi, aby z něho dostal přiznání k účasti na vojenském spiknutí a špionáži ve prospěch Německa. Kdoví, jak by to s ním dopadlo, nebýt Nikity Chruščova, který v Stalinově přítomnosti, když padla zmínka o uvěznění Mereckova, prohodil jakoby žertem: „Vida ho, chytráka! Všichni bojují na frontě, a on si hová v kriminále!“

Stalina Chruščovova sarkastická poznámka pobavila. Podnítila ho k přezkoumání Mereckovova případu. Odhalil bezdůvodnost generálova zatčení a nařídil jeho okamžité propuštění a jmenování zmocněncem hlavního stanu při velitelství Severozápadního frontu. Již 9. září odjel Mereckov v doprovodu Lva Mechlise a Nikolaje Bulganina, s tělem dosud

plným modřin ze Švarcmanových výsledků, na velitelské stanoviště frontu. Svým rozhodováním v pásmu bojů se přičinil o zastavení nepřátelského postupu. V říjnu úspěšně zmařil útok finských vojsk na řece Svir a v listopadu dokonce odrazil útok německých vojsk u Tichvinu a donutil je k ústupu. V prosinci se Stalin rozhodl postavit ho do čela nově formovaného Volchovského frontu. Náčelníkem štábu se stal generálporučík Grigorij Davidovič Stělmach a členem vojenské rady armádní komisař 1. stupně Alexandr Ivanovič Zaporožec, který ještě před nedávnem řídil veškerou politickou práci v Rudé armádě. Stalin na něj však bůhvíproč zanevřel a nahradil jej patolízalským Mechlisem.

Narychlo zformovaná vojska frontu byla nedostatečně vycvičená a postrádala náležité vybavení tanky, letectvem, spojovacími prostředky. Hlavní stan, což byl ve skutečnosti Stalin, se dopustil závažné chyby, když usoudil, že front v hustě zalesněném a bažinatém terénu žádnou techniku nemůže použít, takže je zbytečné mu ji přidělovat. Němci se tak stali pány vzduchu a jejich převaha v počtu děl a tanků byla drtivá. Vojska frontu byla zasazena do bojů dříve, než se podařilo dokončit organizační výstavbu, bojovou přípravu a vyzbrojování. Mereckov, který prošel fyzickou trýzní a ponižováním v kobkách NKVD, již v sobě nenacházel odvalu a sílu jakkoli se vzepřít příkazům hlavního stanu a vrchního velitele. Útočná činnost frontu proto nutně začala záhy zadrhávat.

Již v prosinci minulého roku se 4. a 52. armáda Volchovského frontu usilovně snažily zatlačit německou 16. a 18. armádu ze skupiny armád Nord za řeku Volchov. Útok již tehdy probíhal pomalu, neboť se opožďoval přísun záložních sil.

Směrnice hlavního stanu, která byla doručena štábu 17. prosince večer, stanovila konkrétní úkoly. Front měl s 59. a 2. údernou armádou ve středu svého pásma vést hlavní úder směrem na Gruzino–Siverskij–Volosovo s hlubokým obchvatem Leningradu z jihu. Čtvrté armádě na pravém křídle se ukládalo zaútočit na Kiriši, Tosno a společně s 54. armádou Leningradského frontu, která měla útočit z protějšího směru, obklíčit a zničit nepřátelské jednotky, které severně od Mgy pronikly k Ladožskému jezeru. Levé křídlo (52. armáda) mělo osvobodit Novgorod a útokem ve směru na Solcy zabezpečit úspěch hlavního úderu.

Řeč směrnic byla přesná a jasná. Nejasné bylo jen, jestli armády mají dostatek sil pro tak velké úkoly. Vždyť jejich prořídle divize s průměrným počtem 3 500 až čtyři tisíce vojáků se spíše podobaly plukům a obě nejdůležitější armády, 59. a 2. úderná, byly teprve na přesunu k frontě.

Dvaadvacátého prosince 1941 se obě křídla bojové sestavy frontu vysunula k řece Volchov. V následujících dnech se podařilo dobýt tři nevelká předmostí na protějším břehu. Nepřítel si naproti tomu udržel dvě důležitá předmostí před řekou.

Generál Mereckov by byl nejraději útočné operace svých křídelních vojsk zatím pozastavil, než budou náležitě posílena vojáky i materiálem a než dorazí čerstvé síly 59. a 2. úderné armády, ale Stalin ho vzhledem k tíživé situaci Leningradu neustále nutil k rozvinutí útoku. Dokonce k němu vyslal jako představitele hlavního stanu obávaného L. Z. Mechlise a ten se svou příznačnou horlivostí do všeho mluvil a kdekoho popoháněl. Velitele i náčelníka štábu generála Stělmacha tím připravoval o nervy.

Sedmého ledna, v den útoku, měla vojska frontu pouze čtvrtinu potřebných zásob munice. Přesto zaútočila, ale nepřítel je snadno odrazil dělostřeleckou a kulometnou palbou. V celé nahotě se projevil slabiny v přípravě vojsk i štábů. Vojenská rada požádala hlavní stan, aby operace mohla být odložena ještě o tři dny. I to bylo málo. Taková operace se měla připravovat alespoň tři týdny. Desátého ledna telefonoval Stalin: „Podle našich informací nemáte ještě na zítřek připraven útok. Jestli je to pravda, je třeba odložit ho ještě o jeden nebo dva dny, aby se zaručeně dosáhlo průlomu nepřátelské obrany. Říká se: práce kvapná, málo platná. To se vám už stalo. Pospíchali jste, pospíchali, a jak jste dopadli! Já jsem vám přece navrhoval útok odložit, jestli Sokolovova úderná armáda není připravena k jeho zahájení.“

Stalin Mereckovovi v rozporu se skutečností vytýkal nerozvážnou úspěchanost, ačkoli ji svým naléháním na urychlení útoku zavinil on sám. Mereckov na Stalinovy výtky zareagoval snaživě, ale nemístně se-
sazením velitele armády generálporučíka Grigorije Sokolova, předválečného velitele všech pohraničních a vnitřních vojsk lidového komisariátu vnitra. Na začátku války byl převeden k armádě ve funkci náčelníka

štábu a poté velitele armády. Nyní byl odvolán do Moskvy, jako by on byl jedinou příčinou nezdarů. Nahradil jej generál Nikolaj Kuzmič Klykov, který tuto událost zmiňuje ve svých vzpomínkách: „V noci na 10. ledna mě povolali do Paportina, kde byl rozmístěn štáb 2. úderné armády. Byl tam přítomen Mereckov, Zaporožec a představitel hlavního stanu Mechlis. Když jsem ohlásil příchod, Mereckov oznámil: ‚Tohle je váš nový velitel armády. Generál Sokolov byl z funkce odvolán. Generále Klykove, převezměte armádu a pokračujte v operaci!‘ Příkaz byl pro mne zcela nečekaný. Jak pokračovat? S čím? Zeptal jsem se velitele dělostřelectva, který zde byl rovněž přítomen: ‚Dělové granáty máme?‘ Odpověděl: ‚Ne. Jsou spotřebované.‘“

Tak začínala operace. Mereckov posílal armádu do útoku bez munice. Jak měla dosáhnout průlomu bez dělostřelecké podpory? Stejně mizerné, ne-li ještě horší bylo zdravotnické zabezpečení. Podle svědectví hlavního chirurga frontu Alexandra A. Višněvského dvě z armád neměly v boji k dispozici ani jedinou polní nemocnici.

Útok musel být několikrát odložen. Začal až 13. ledna 1942. Ani toho dne však nebyly vyhlídky jednotlivých armád nejlepší. Čtvrtá armáda na pravém křídle byla slabší než nepřítel. Její levý soused, 59. armáda, byla sice nejsilnější ze všech, ale polovina jejích divizí silně prořídla v předchozích bojích. Druhá úderná armáda se počtem vojáků rovnala pouze střeleckému sboru. Navíc jí chyběly bojové zkušenosti. Padesátá druhá armáda na levém křídle pocítovala tíživý nedostatek lidí, nehledě k tomu, že měla slabé dělostřelectvo a málo automatických zbraní. V záloze velitele frontu zbyly dvě slabé jezdecké divize a čtyři samostatné lyžařské prapory. Slíbená armáda, která měla posílit útočný sled frontu v okamžiku překonání řeky, se do zahájení útoku neobjevila.

Přestože pěchota postrádala účinnou podporu tanků a dělostřelectvo muselo šetřit náboji, útok začal, jak bylo stanoveno. Nemohl se však dostat do tempa. Jednotky všude narážely na silný odpor nepřítele. Na pravém křídle dokonce Němci sami přešli do útoku a 4. armáda se místo útočení musela bránit. Její soused, 59. armáda se vyčerpávala marnou snahou prolomit nepřátelskou obranu. Pouze 2. úderné armádě a 52. armádě nalevo od ní se podařilo prorazit. Během dvou dnů jejich vojska překročila